

İşitme Engelliler Öğretmenleri ile Odyoloji ve Konuşma Bozuklukları Uzmanlarının İşitme Kayıplı Çocukların Eğitimi Hakkındaki Görüşleri

Opinions of Teachers of Children with Hearing Impairment and Audiologist and Speech Pathologists about Education of Children with Hearing Loss

Pelin Piştav Akmeşe¹

Nilay Kayhan²

Başvuru Tarihi: 23.09.2016

Yayına Kabul Tarihi: 12.12. 2016

DOI: 10.21764/efd.45205

Özet: Bu araştırmada işitme, konuşma, özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde çalışan işitme engelliler öğretmenleri ile odyoloji ve konuşma bozuklukları uzmanlarının, işitme kayıplı çocukların tanı, değerlendirme, eğitim süreçleri, eğitimlerinde ailelerin katılımına yönelik düzenlemelere ilişkin görüşlerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Betimsel desende nitel araştırma yönteminde gerçekleştirilen bu araştırmanın verileri, yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile toplanmıştır. Katılımcılar İzmir ilinde araştırmaya katılmaya gönüllü 5 işitme engelliler öğretmeni ve 3 odyoloji ve konuşma bozuklukları uzmanı (OKBU)'dır. İşitme kayıplı çocuklara özel eğitim ve rehabilitasyon desteği sunan işitme engelliler öğretmenleri ile odyoloji ve konuşma bozuklukları uzmanlarının görüşleri incelendiğinde "*İşitme engelli öğrencilerin tanı ve değerlendirme süreçlerine ilişkin görüşler, İletişim yaklaşımlarına ve uygulanan programa ilişkin görüşler, İzleme ve değerlendirmeye ilişkin görüşler, İşbirliğinin önemine ilişkin görüşler, Yasal düzenlemelere ilişkin görüşler*" olmak üzere beş ana temada betimlenmiştir. Ana temalar, 11 alt temadan oluşmaktadır. Çalışma sonunda işitme kaybının erken dönemde tanınması, okul öncesi ve diğer öğretim kademelerinde aileye eğitim desteğinin verilmesi, işaret dilinin öğretmenlere öğretilmesi gibi öneriler ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: *İşitme kayıplı çocuk, işitme engelliler öğretmeni, odyoloji ve konuşma bozuklukları uzmanı, özel eğitim, eğitimsel düzenleme*

Abstract: This study aims to examine the opinions of teachers of children with hearing impairment who teach in hearing, speech, special education rehabilitation centers, audiologists and speech pathologists about diagnosis, evaluation, educational process of children with hearing loss and about participation of their families in their education. The data of this study which was conducted in descriptive design as a qualitative research have been collected with the semi-structured interview technique. The participants are 5 teachers of children with hearing impairment and 3 audiologists and speech pathologists who were volunteer to participate in the research in İzmir. The findings obtained from the opinions of teachers, audiologists and speech pathologist who support children with hearing loss in terms of special education an rehabilitation were described under five main themes: *Opinions about diagnosis and evaluation process of the students with hearing impairment, opinions about the communicative approaches and programs applied, opinions about monitoring and evaluation, opinions about importance of cooperation, opinions about legal regulations.* The main themes consist of 11 sub-themes. The suggestions obtained at the end of the study are diagnosis of hearing loss at early ages, providing educational support to family for preschool and other educational levels, teaching sign language to teachers.

Keywords: *Child with hearing loss, teachers of the children with hearing impairment, audiologist and speech pathologist, special education, educational regulation.*

Giriş

Doğuştan ya da sonradan olan işitme kaybı olan çocuklar iletişim, eğitim ve sosyal gelişim alanlarında gecikme göstermektedir (Boons ve diğ., 2013; Piştav-Akmeşe ve Acarlar, 2016). İşitme engelli çocukların alıcı, ifade edici dil ve iletişim becerilerini geliştirmek, sosyal gelişimlerini, akademik başarılarını

¹ Yrd. Doç. Dr., Ege Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim Bölümü, İzmir, pelinakmese@gmail.com

² Yrd. Doç. Dr., Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim Bölümü, Gaziantep, nilaykayhan@gmail.com

desteklemek için erken tanı ve tedavi önem taşımaktadır. Normal düzeyde zekâsı olan, işitme kaybı doğumdan sonraki ilk 6 ayda tespit edilen çocukların alıcı ve ifade edici dil becerilerinin, işitme kaybı 6. aydan sonra teşhis edilenlere göre anlamlı düzeyde daha iyi olduğu belirtilmektedir. Bu nedenle erken dönemde işitme kaybının tespit edilerek çocuğun cihazlandırılması ve eğitimine başlanması, dil gelişiminin gerçekleşmesini sağlamakta, yaşanan olumsuzlukları büyük ölçüde azaltmaktadır (Yoshinaga-Itano, Sedey, Coulter ve Mehl, 1998).

İşitme kaybının erken tanınmasında yeni doğan işitme tarama programlarının başarılı olmasında önem taşımaktadır. Ülkemizde 2013 yılında yeni doğan bebeklerin %88.4'ü ve 2015 yılında %93'ü yeni doğan işitme taramasından geçmiştir (Kemaloğlu, 2016). Bu durum bize, ülkemizde tarama programının oldukça başarılı bir şekilde yürütüldüğünü göstermektedir. Yeni doğan işitme tarama programı ile ilişkin istatistikler incelendiğinde; sağlıklı yeni doğanlarda işitme kaybı oranı 1-3/1000, yeni doğan yoğun bakım bebeklerinde ise %2-4 olduğunu göstermektedir (Bolat ve Genç, 2012). Değişen derecelerde işitme kaybı mevcut olan bu çocuklar, dil ve konuşma gelişiminde bozukluk açısından risk altındadırlar (Sennaroğlu, 2003). Hafif derecede işitme kaybı olan çocuklarda dahi işitsel bellek güçlükleri, artikülasyon bozukluğu, alıcı ve ifade edici dil gelişiminde gecikme olmaktadır. İşitme kaybının derecesi arttıkça çocukların konuşma üretimi ve sözcük dağarcığı azalmakta; konuşma algısı (konuşmaya ait seslerin duyulması ve yorumlanması ile anlaşılması süreci), okuma-yazma becerisi ve akademik başarısı düşmektedir (Marschark, Rhoten ve Fabich, 2007). İşitme kaybının neden olduğu olumsuzlukları en aza indirmek için erken tanı ve tanılanmayı takiben, erken dönemde rehabilitasyonun sağlanması, dil ve konuşma eğitimine başlanması son derece önemlidir (Boons ve diğ., 2013; Marschark, Rhoten ve Fabich, 2007; Piştav-Akmeşe ve Kirazlı, 2016; Piştav-Akmeşe ve Acarlar, 2016).

İşitme kaybının derecesine ve tipine bağlı olarak, işitme cihazı uygulanması yaygın olarak kullanılan bir tedavi yöntemidir. Ancak işitme cihazları ile doğuştan çift taraflı ileri ve çok ileri derecede işitme kaybı olan çocuklarda işitme cihazı uygulandığı durumlarda, sadece işitsel bilgiler ile günlük iletişim için gerekli olan konuşmanın gelişmediği; buna bağlı olarak çocukların dudak okuma, mimik ve jestler gibi görsel bilgilerin desteğine ihtiyaç duydukları vurgulanmaktadır (Kunisue ve diğ., 2007). Doğuştan ileri, çok ileri derecede işitme kaybı olan ve işitme cihazından istenen düzeyde yarar görmeyen çocuklar için son yıllarda yaygın olarak Koklear implant (Kİ) uygulanmaktadır (Spencer ve Marschark, 2003). Böylelikle ileri ve çok ileri derecede işitme kaybı yaşayan çocuklar, Kİ'tan yarar sağlayarak; işitme, dinleme ve konuşma becerilerini geliştirebilmektedirler (Boons ve diğ., 2013; Miyamoto, Houston, Kirk, Perdew, ve Svirsky, 2008; Niparko ve diğ., 2010).

Erken tanılanmayı takiben cihazlandırma ve en erken dönemde Kİ uygulanan çocuklarda, tanının hemen ardından erken dönemde aile eğitimi, işitsel/sözel eğitim desteğine başlanması, yanı sıra uygulamalarda yoğun işitsel sözel eğitimin kullanılması durumunda; dil becerilerinde beklenen gelişme sağlanabilmektedir (Geers, Brenner ve Davidson, 2003a; Marschark, Rhoten ve Fabich, 2007). Geç tanılanan, geç cihazlanan ve dil gelişimi için kritik dönemden sonra müdahale edilen çocuklar işitsel sözel eğitimle dil gelişimini tam olarak kazanamamaktadır (Humphries ve diğ., 2014; İlkbaşaran, 2016; Piştav-Akmeşe, 2015; Piştav-Akmeşe ve Acarlar, 2016; Piştav-Akmeşe ve Kirazlı, 2016). Ülkemizde işitme cihazı ve koklear implant kullanan çocuklar cihazlamayı takiben özel eğitim kurumlarında işitsel sözel eğitim almakta, ancak bu eğitim kurumlarında işaret diline yönelik bir eğitim verilmemektedir.

İşitsel-sözel yaklaşım, işitme engelli çocukların eğitimlerinde işitmeye ve sözlü iletişime dayalı eğitim programını benimseyen, ana dillerini işiten çocuklar gibi işitme duyularını kullanarak kazanabileceklerini kabul eden sözlü iletişim yöntemidir (Tüfekçioğlu, 1998). Alan yazındaki işitsel sözel eğitim ile ilgili

çalışmalar incelendiğinde; Dornan, Hickson, Murdoch ve Houston (2009) iki-altı yaş aralığında işitsel sözel terapi ile eğitim gören 25 işitme kayıplı çocuğun işitsel sözel terapi öncesi ve sonrası alıcı sözcük dağarcığı, alıcı ve ifade edici dil becerileri puanlarının istatistiksel olarak anlamlı düzeyde arttığını belirtmişlerdir. Dornan, Hickson, Murdoch, Houston ve Constantinescu, (2010) ileri ve çok ileri derecede işitme kayıplı 29 çocuğun dil ve konuşma gelişimlerini, iki-altı yaşları arasında takip etmişlerdir. Sonuç olarak işitsel sözel terapi alan ve işitmesi normal olan grupların dil ve konuşma puanları arasında, istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmadığını belirtmişlerdir. Bir başka çalışmada, yaşları 5-17 arasında değişen yedi işitme kayıplı çocuğa uygulanan 20 haftalık işitsel sözel terapi yönteminin çocukların alıcı dil becerilerinde (paragraf anlama) istatistiksel olarak anlamlı farklılık yarattığı, fonolojik işleme ve artikülasyon hata puanlarında anlamlı düzeyde azalma sağladığı belirlenmiştir (Fairgray, Pudy ve Smart, 2010). Jackson ve Schatschneider (2014), 24 işitme kaybı olan çocuğa erken müdahale programı uygulamışlardır. İşitsel sözel dil eğitimi alan çocuklar, 6 ay ara ile değerlendirildiğinde dil sonuçlarının, normal işiten çocukların norm verilerine yakın olduğu belirlenmiştir.

İşitme engelli çocukların eğitimlerinde, bir diğer yaklaşım da işaret dilidir. İşitme engelli çocuklar ile duyan çocuklar hemen hemen aynı zamanlarda, benzer becerileri kazanmaktadır. Tüm bebekler "agulama" döneminden sonra "babıldama" dönemine girmektedir. İşaret diline maruz kalan işitme kayıplı bebeklerin ise, sesli babıldamayı değil, elleriyle bazı hareketleri tekrarlayarak *babıldadığı* (*manuel babıldama*) belirtilmektedir (Mayberry ve Squires, 2006; Petitto ve Marentette, 1991). Amerikan işaret dili edinimi üzerine yapılan araştırmalar ilk işaretin 10. ay, ilk on işaret 12. ay, ilk elli işaret 24 aylık iken, ilk ikili işaretlerin 14-18 ay arasında, sorular, negatif işaretler ve yüz işaret dağarcığının ise 18-24 aylar arasında kazanıldığını göstermektedir. Bu sıra, normal işiten çocukların konuşma dilini öğrenirken izlediği yolla ve becerilerle bire bir örtüşmektedir. Diğer önemli bir nokta da ilk işaretlerin insanlar, hayvanlar ve yiyecekler gibi çocuğun yaşantı ve deneyimleriyle bire bir bağlantılı olan anlam bilgisi taşımasıdır (Mayberry ve Squires, 2006; Göl-Güven, 2016).

Duyan anne babaların işitme engelli çocukları "babıldama" döneminden başlayarak, yakın aile bireylerinden geri bildirim alamadıklarından, konuşma dili ediniminde zorluk yaşamaktadırlar. Bu nedenle kritik dönemde, işitme engelli çocuklara sunulacak olan uyaran zenginliği, onların dış dünya ile ilgili bilgilerinin artmasına, yeni kavramlar öğrenerek sözcük dağarcıklarının gelişmesine yardımcı olmaktadır. Bebeğin sözel olarak ya da elleriyle yapacağı "babıldama", ilk iletişim kurma çabalarına verilen olumlu dönütler, işaretlerle sunulan dil, çocuk için gereken uyarıcı dil ortamını sağlamaktadır (Göl-Güven, 2016).

Son zamanlarda işaret dili alanında dilbilimsel ve eğitim alanında yapılan çalışmalar, işaret dilinin hemen hemen tüm gelişmiş ülkelerde işitme engeli olan çocukların eğitiminde kullanılmaya başlandığını göstermektedir. İşitme engeli olan çocukların görsel dil girdisine ihtiyaçları olduğu, beynin ve düşüncenin girdi olmadan gelişmeyeceği savunulmaktadır (Mayberry ve Squires, 2006). İşitme engeli olan çocukların, görsel ve dilsel girdiden yoksun kaldıklarında, dil ve bilişsel becerilerinde akranlarına göre gerilik gösterdikleri belirtilmektedir (Kyle, 2006). Tüm bu çalışmalar göz önüne alındığında işaret dilinin doğal yollardan edinilebilmesi amacıyla aile içi iletişim, görsel medya, destekleyici eğitim malzemeleri (kitaplar ve web platformları) kullanılmalıdır. Bu sayede işaret dili işitme engeli olan çocukların, normal işiten akranlarıyla aynı gelişimsel yolu aynı zamanlarda takip etmelerini sağlayacak güçlü bir araç olacaktır.

İşitme engelli çocuklar için yapılacak düzenlemeler, eğitim ve sağlık başta olmak üzere bütünleştirme felsefesine uygun bir planlama gerektirmektedir. Bu nedenle erken tanıyı takiben çok kısa sürede çocuk cihazlanmalı, takip edilmeli, aile ve öğretmen cihaz hakkında ve odyolojik takiplerin önemi ile sıklığı

konusunda bilgilendirilmelidir. Tüm bu çalışmalar çocuğun olduğu kadar aile ve öğretmenin de desteklenmesi anlamına gelmektedir. Diğer taraftan işitme engelliler öğretmenlerinin lisans eğitimleri, mesleki uygulamaları üzerinde etkili olmaktadır. Nitekim öğretmen adaylarının lisans eğitimleri süresince aldıkları dersler, sınıf içi iletişim yaklaşımlarını, sınıf yönetimi becerilerini, özel gereksinimli öğrenciler ve normal gelişim gösteren öğrenciler hakkındaki bilgi düzeylerini etkilemektedir. Ayrıca bu yeterlikler eğitimsel düzenlemelerini, örneğin farklı öğretim yöntem tekniklerini kullanmaları, işaret dilini kullanabilmeleri ve öğretmenlik uygulama becerilerini farklılaştırmaktadır (Billingsley ve McLeskey, 2004; Lewis ve Doorlag, 1999). İster kaynaştırmaya devam etsin, ister özel eğitim desteği alsın işitme engelli öğrencilerin sınıf içi öğretimlerinden sorumlu öğretmenlerin, eğitim uygulamalarının incelenmesi eğitimde niteliği artırmak için bir önlem olabilir. Çünkü öğretmenlerin var olan öğretim programı, fiziksel ortamı düzenleme, materyal hazırlama ve kullanma becerileri ile aile eğitimine yönelik uygulamaları hakkındaki görüşleri, işitme engelli çocuğun eğitimi ile ilgili planlamalara yol göstermektedir.

İşitme engelli çocukların eğitimlerinde görev alan işitme engelliler öğretmenleri ile odyoloji ve konuşma bozuklukları uzmanlarının aldıkları eğitimler doğrultusunda, mesleki uygulamalarının farklılaşan ve benzerlik gösteren yanlarının bizzat kendi görüşlerine dayalı incelendiği bu çalışma sonuçlarının yükseköğretim kurumlarında eğitim düzenlemelerine yol gösterici olabileceği düşünülmektedir. Çalışmanın bir diğer önemli olduğu düşünülen yanı, farklı disiplinlerden uzmanların katılımıyla gerçekleşmesi ve bu uzmanların işitme engelli çocuklara yönelik değerlendirme, eğitimsel düzenlemeler, aile eğitimi, tedavi süreçleri ve örgün eğitime katılımları hakkında görüşlerini içermesidir.

İşitme engelli çocukların tanı, tedavi, rehabilitasyon ve eğitim süreçlerinin ayrı düşünülmemeyeceği, mevcut sistem içerisinde onlara sunulacak imkanların aileleri ile birlikte katıldıkları planlamalar doğrultusunda olması gerektiği düşünülmektedir. Öğretmen, odyoloji ve konuşma bozuklukları uzmanlarının aile ile işbirliği yaptıkları uygulamalar etkililik ve sürdürülebilir olma özelliği taşımaktadır. Söz konusu bu düşüncelerden hareketle işitme, konuşma, özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde destek eğitim alan işitme engelli çocuklar için mevcut hizmetlerin ve uygulamaların belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda katılımcıların işitme engelli çocukların değerlendirme süreçleri, yerleştirme, eğitim uygulamaları, eğitimde tercih edilen iletişim yaklaşımları, aile eğitimi, yaşanan sorunlar ve çözüm önerileri hakkındaki görüşlerine başvurulmuştur. Çalışmadan elde edilecek sonuçların işitme engelli çocuklarla çalışacak işitme engelliler öğretmenlerine, özel eğitim öğretmenlerine, odyoloji ve konuşma bozuklukları uzmanlarına ve dil konuşma terapistlerinin mesleki uygulamalarına katkı sağlaması beklenmektedir. Ayrıca işitme engelli çocuklarla çalışacak personelin eğitim gördüğü lisans ve yüksek lisans eğitim programlarındaki düzenlemelere, örgün eğitim kurumları ile destek eğitim kurumlarındaki uygulamalara işlevsel bir katkı oluşturabilir. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır: İşitme engelli çocukların değerlendirme ve eğitimlerine yönelik;

- 1-İşitme engelliler öğretmenlerinin işitme engelli çocukların değerlendirilmeleri ile ilgili görüşleri nelerdir?
- 2-İşitme engelliler öğretmenlerinin işitme engelli çocukların eğitimlerine yönelik görüşleri nelerdir?
- 3-Odyoloji ve konuşma bozuklukları uzmanlarının, işitme engelli çocukların değerlendirilmeleri ile ilgili görüşleri nelerdir?
- 4-Odyoloji ve konuşma bozuklukları uzmanlarının, işitme engelli çocukların eğitimlerine yönelik görüşleri nelerdir?
- 5-İşitme engelliler öğretmenleri ile odyoloji ve konuşma bozuklukları uzmanlarının, işitme engelli çocuklara sunulan destek hizmetlere yönelik yasal düzenlemelerle ilgili görüşleri nelerdir?

Yöntem

Betimsel desende kurgulanan nitel araştırma yönteminde gerçekleştirilen bu araştırmanın verileri, yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile toplanmıştır (Bogdan ve Biklen, 2007; Yıldırım ve Şimşek, 2008). Nitel araştırmalarda genellikle çevre, süreç ve algılarla ilişkili olmak üzere üç tür veri toplanmaktadır. Çevreye yönelik veriler algı ve süreçle ilgili verilere temel oluştururken, süreç verileri araştırma süresinde ortamda neler olup bittiği ile ilgilidir. Bu bakımdan araştırmanın gerçekleştiği sosyal, psikolojik, kültürel, demografik ve fiziksel çevre önem taşımaktadır. Katılımcıların süreç hakkındaki düşünceleri, algılara ilişkin verileri oluşturmaktadır. Sözü edilen her üç veri türünü elde etmek amacıyla nitel araştırmalarda, sıklıkla kullanılan veri toplama teknikleri görüşme, gözlem ve yazılı döküman incelemesidir. Görüşme tekniği kullanılan aracın özelliğine, katılımcı sayısına ve araştırmacının konumuna göre kendi içerisinde farklılık göstermektedir. Kişilerin bakış açılarını, deneyim ve algılarını belirlemek amacıyla gerçekleştirilen görüşme, süreç ve etkileşim içeren bir tekniktir (Bogdan ve Biklen, 2007). Araştırma, İzmir ilinde işitme kaybı tanımlı çocuklara rehabilitasyon hizmeti sunan merkezlerde çalışan, işitme engelliler öğretmenleri ile odyoloji ve konuşma bozuklukları uzmanlarıyla gerçekleştirilmiştir.

Katılımcılar

2015-2106 öğretim yılı bahar döneminde gerçekleştirilen araştırmaya iki işitme, konuşma, özel eğitim ve rehabilitasyon merkezinde çalışan 5'i işitme engelliler öğretmeni, 3'ü odyoloji ve konuşma bozuklukları uzmanı toplam sekiz personel katılmıştır. Katılımcıların etik ilkeler çerçevesinde araştırmada isimleri yerine Ö1-Ö2... ve OKBU1, OKBU2... şeklinde kod kullanılmıştır. Bogdan ve Biklen (2007), nitel araştırmalarda etik ilkelerin iki önemli özelliğine dikkat çekmiştir. Bunlardan birincisi çalışmaya gönüllü katılım, diğeri ise kişisel bilgilere yer verilmeyerek, gizlilik esasına dikkat edilmesidir.

Araştırmanın verileri, yarı yapılandırılmış yazılı görüşme formunda yer alan demografik bilgi formu, işitme engelli çocukların değerlendirilmeleri, eğitimleri, sunulan destek hizmetler ve ilgili yasal düzenlemelere yönelik görüşleri belirlemeyi amaçlayan sorular ile toplanmıştır. Yüz yüze gerçekleşen görüşmelerde önceden belirlenen 12 soru, katılımcılara aynı sıra ile sorulmuş, istedikleri genişlikte yanıtlamalarına fırsat verilmiştir. Katılımcıların yaş, mesleki kıdemleri, çalıştıkları merkezdeki görev süreleri, cinsiyet, eğitim durumu ve mezun oldukları bölüm, hizmet içi eğitime katılma durumlarına yönelik demografik bilgiler elde edilmiştir. Gruba ait demografik bilgiler Tablo 1' de betimlenmiştir.

Tablo1. Katılımcılara Ait Demografik Bilgiler

Katılımcılar	Ortalama±SS	Min-Maks.
Yaş	35.63±11.20	27-58
Mesleki Kıdem	8.95±9.66	9 ay-30 yıl
Mevcut Kurumda Çalışma Süresi	3.46±3.37	9ay-10 yıl
Cinsiyet	F	%
Kadın	7	87.5
Erkek	1	12.5
Eğitim Düzeyi		
İşitme Engelliler Öğretmenliği Lisans	5	62.5
Odyoloji ve Konuşma Bozuklukları Yüksek Lisans	3	37.5

Mezun Olunan Lisans Bölümü		
İşitme Engelliler Öğretmenliği	5	62.5
Psikoloji	2	25
Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon	1	12.5
Hizmet İçi Eğitime Katılma Durumu		
Evet	6	75
Hayır	2	25

Tablo 1’de görüldüğü gibi katılımcılar 27-58 yaş aralığında olup, mesleki kıdemleri 9 ay ile 30 yıl aralığında değişmektedir. Katılımcıların 1’i erkek ve 7’si kadındır. Mezun oldukları bölümlere göre; 5 katılımcı işitme engelliler öğretmenliği lisans, 2 katılımcı psikoloji, 1 katılımcı fizik tedavi ve rehabilitasyon lisans programını tamamladıktan sonra odyoloji ve konuşma bozuklukları yüksek lisansını tamamlamışlardır. Her bir katılımcı lisans döneminde özel eğitim dersi almış, ayrıca 6 kişi dil ve iletişim konularını içeren hizmet içi eğitime katılmıştır. Meslek yaşamlarında işitme engelli çocuklara ilgili çalışmalarını sürdürdükleri belirlenen öğretmen ve odyoloji ve konuşma bozuklukları uzmanlarının, buldukları kurumda görev süreleri 6 ay ile 10 yıl arasında değişmektedir.

Veri Toplama Araçları/Teknikleri

Nitel araştırmalarda sıklıkla kullanılan görüşme tekniği ile toplanan veriler, derinlemesine anlam çıkarmak amacıyla, tümevarım yaklaşımına dayalı olarak analiz edilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanırken, nitel araştırma yöntemi ilkelerine dikkat edilmiştir (Creswell, 2005). Formda yer alan görüşme sorularının daha etkili bir biçimde ifade edilmesi amacıyla, araştırma konusunda deneyimli kişilerin uzman görüşüne başvurulmuştur (Ergenekon, 2007).

Çalışmanın her iki yazarı da, özel eğitim alanında öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. Birinci araştırmacı odyoloji ve konuşma bozuklukları alanında yüksek lisans özel eğitim alanında doktora derecesine sahip, işitme engelli bireylerin tanınması, rehabilitasyonu ve eğitimleri konusunda çalışmaktadır. Diğer araştırmacı sınıf öğretmenliği alanında lisans ve yüksek lisans, özel eğitim alanında doktora derecesine sahiptir. Genel eğitim ve özel eğitim öğretmenleri arasında işbirliği, birlikte öğretim (co teaching), genel eğitim programlarında öğretimsel düzenlemeler, kaynaştırmaya devam eden öğrencilerin bireyselleştirilmiş eğitim planlarının hazırlanması, özel eğitimde yaratıcı drama ve oyun konularında uygulamalı çalışmalar yürütmektedir.

Araştırmacılar yarı yapılandırılmış görüşme formunu hazırlarken, öncelikle ilgili literatürü ayrıntılı olarak incelemiş, işitme engelli çocukların tanı, tedavi ve değerlendirme süreçleri ile eğitim öğretim düzenlemelerine yönelik mevcut uygulamaları belirlemişlerdir. İşitme engelli çocukların değerlendirilmesi, yerleştirme süreci, özel eğitim destek hizmetleri, kurumlar arası işbirliğinde yaşanan sorunlar, aile eğitimi, işitme engelli bireylerle kullanılan eğitim yaklaşımları, genel eğitim programlarından beklentiler, araç-gereç ve materyallerin etkili kullanılmasına dayalı görüşleri sorgulayan açık uçlu soruların yer aldığı taslak bir form oluşturularak, geçerliğini sağlamak amacıyla, iki farklı alan uzmanının görüşüne başvurmuşlardır. Görüşme formu, uzmanlardan gelen düzeltme ve öneriler doğrultusunda yeniden düzenlenmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme soru örnekleri Tablo 2’de yer almaktadır.

Tablo 2. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Soru Örnekleri

2-İşitme engelli bir birey için özel eğitim desteğinin etkili uygulandığı ortamı nasıl tanımlarsınız?
3-İşitme engelli öğrenciler için RAM 'dan gelen değerlendirme sonuçları hakkındaki görüşleriniz nelerdir?
7-Öğrencilerinizle grup ve bireysel uygulamalarınızda, yaşadığınız akademik ve diğer güçlükler nelerdir? Bu güçlüklerle başa çıkmak için ne tür önlemler alıyorsunuz?
8-Öğrencinizin gelişimini izlemek için ne tür öğretim yöntem teknikleri kullanıyorsunuz?

Veri Toplama Süreci

Yarı yapılandırılmış görüşmeler yazarlar tarafından gerçekleştirilmiştir. Ergenekon (2007) yarı yapılandırılmış görüşmelerde yer alacak soruların "kolay anlaşılabilirlik, odak sorular yazma, açık uçlu sorular yazma, yönlendirmekten kaçınma, farklı türden sorular yazma ve soruları mantıklı bir biçimde düzenleme" ilkelerine dikkat edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu gerekçe ile görüşmelerde, soruların sorulmasında akışa göre gerekli değişiklikleri yapma, soruları konuşma tarzında sorma, teşvik edici olma ve geri bildirimde bulunma, süreci kontrol etme, yansız olma ilkelerine dikkat edilmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Görüşmeler ortalama 40-50 dakika sürmüştür. Görüşmeye katılanların izni alındıktan sonra ses kaydı alınmıştır. İki katılımcının ses kaydı alınması yönünde olumsuz görüş belirtmesi üzerine, görüşme yazılı olarak kayıt edilmiştir. Görüşmelerin hangi araştırmacı tarafından gerçekleştirildiği ve bağlam bilgileri Tablo 3'te belirtilmiştir.

Tablo 3. Gerçekleştirilen Görüşmelerin Bağlam Bilgileri

Görüşmeyi Yapan	Sıra	Görüşmenin Gerçekleştirildiği Yer	Tarih	Süre
Araştırmacı 2	Ö1	Öğretmenler Odası	02.06.2016	40 dak. 13 sn
Araştırmacı 2	Ö2	Öğretmenler Odası	02.06.2016	44 dak. 25 sn
Araştırmacı 1	Ö3	Bireysel eğitim odası	16.05.2016	41 dak. 35 sn
Araştırmacı 1	Ö4	Öğretmenler odası	16.05.2016	41 dak .10 sn
Araştırmacı 1	Ö5	Öğretmenler odası	23.05.2016	50 dak. 11 sn
Araştırmacı 1	OKBU1	Bireysel eğitim odası	24.05.2016	47 dak. 21 sn
Araştırmacı 1	OKBU2	Bireysel eğitim odası	24.05.2016	48 dak. 55 sn
Araştırmacı 1	OKBU3	Bireysel eğitim odası	27.05.2016	50 dak. 45 sn

Tablo 3 'te görüldüğü gibi görüşmeler her iki araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir. 16.05 ile 02.06.2016 tarihleri arasında yapılan görüşmeler rehabilitasyon merkezlerindeki bireysel eğitim odaları ile öğretmenler odasında gerçekleşmiştir. Süre olarak incelendiğinde görüşmeler en az 40 dakika 13 saniyede Ö1, en fazla 50 dakika 45 saniyede OKBU3 ile gerçekleştirilmiştir.

Verilerin Analizi

Görüşmelerden elde edilen verilerin analizinde, tümevarım yaklaşımı benimsenmiş ve betimsel analiz gerçekleştirilmiştir. Betimsel analiz, yarı yapılandırılmış görüşmelerde elde edilen verilerin, bütünsel ve ayrıntılı bir biçimde analiz edilmesini amaçlamaktadır. Ayrıca görüşmelere katılan bireylerin o konu ile ilgili sorulara verdikleri yanıtlardan oluşmaktadır. Analizde dikkat edilmesi gereken kural, yanıtlar arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları ortaya koymayı hedeflemektir (Bogdan ve Biklen, 2007). Bu nedenle araştırmacılar tarafından analiz hazırlık aşamasında her öğretmene ait yazılı ifadeler analize dahil ederek, betimsel dökümleri yapılmıştır. Öğretmenlere ait veriler "Ö1-Ö5" odyoloji ve konuşma bozuklukları uzmanları görüşlerine ise "OKBU1, OKBU2, OKBU3" harf kodu ve numara verilerek ayrıntılı görüşme formunda betimsel indeks, betimsel veri, görüşmeci yorumu ve sayfa yorumu bölümlerinde yazılı hale getirilmiştir. Yazılı haldeki kayıtlar bilgisayar ortamına aktarılmış ve betimsel dökümleri yapılan kayıtlar üzerinde kodlama işlemi gerçekleştirilmiştir. Bu aşamadan sonra yazarlar, verileri gruplandırma işlemi yapmış, örüntü belirlemiş, sadeleştirme ve birleştirme işlemi gerçekleştirmişlerdir. Bu örüntüler kategorilere ayrılıp, her bir kategoriye temsil eden kodlamalar oluşturulmuştur. Bu süreçte araştırmacılar eş zamanlı olarak 12 farklı kod kullanmış, analiz sonucunda ana ve alt temalara ulaşmışlardır. Araştırmanın güvenilirliği, tekrarlanabilirlik ve kodlayıcılar arası güvenilirlik hesaplaması ile gerçekleştirilmiştir. Kodlayıcılar arasındaki uyum yüzdesi yüksek ise güvenilirlik yüksek olarak kabul edilmektedir. Güvenirlik=[Görüş birliği/(Görüş birliği+Görüş ayrılığı)] x 100 formülünden (Miles ve Huberman, 1994) yararlanılarak, kodlayıcılar arası güvenilirlik %88 olarak hesaplanmıştır. Sonuç olarak araştırma güvenilir kabul edilmiştir.

Bulgular

Bu araştırmanın temel amacı, işitme, konuşma, özel eğitim ve rehabilitasyon merkezinde çalışan işitme engelliler öğretmenleri ile odyoloji ve konuşma bozuklukları uzmanlarının, işitme engelli çocukların tanı, değerlendirme, eğitim süreçleri ve ailelerinin eğitime katılımına yönelik düzenlemeler hakkındaki görüşlerinin incelenmesidir. Katılımcıların yarı-yapılandırılmış görüşme formundaki on iki (12) soruya yönelik cevapları, nitel verileri oluşturmaktadır. Elde edilen verilerin analizi sonucunda ortaya çıkan ana tema ve alt temalar Tablo 4'te belirtilmiştir.

Tablo 4. Verilerin Analizi Sonucu Ana ve Alt Temalar

Ana ve alt temalar	F	%
1. İşitme engelli öğrencilerin tanı ve değerlendirme süreçlerine ilişkin görüşler		
1.1.Tanının koyulduğu yaş ve tıbbi tedavi sürecine ilişkin görüşler	8	100
1.2. RAM'dan gelen raporlar ve yerleştirmeye ilişkin görüşler	7	87.5
2. İletişim yaklaşımlarına ve uygulanan programa ilişkin görüşler		
2.1.İşitme engelli öğrencilerin eğitiminde işitsel sözel dil ve işaret dilinin etkililiğine ilişkin görüşler	8	100
3. İzleme ve değerlendirmeye ilişkin görüşler		
3.1.Sınıf içi ve sınıf dışında öğrencinin programını izleme sürecine ilişkin görüşler	7	87.5
3.2.İşitme engelli öğrencilerin ve uygulanan programın değerlendirilmesi ile ilgili görüşler	8	100
4. İşbirliğinin önemine ilişkin görüşler		
4.1.Özel eğitim merkezi ve kaynaştırmada görevli personel ile ailenin işbirliğine ilişkin	8	100

görüşler

4.2. İşitme engelli öğretmenleri ile uzman odyologların işbirliğinin programa etkisi 7 87.5

5. Yasal düzenlemelere ilişkin görüşler

5.1. Okul çağındaki işitme engelli öğrencilerin sorunları 8 100

5.2. Lisans programlarında karma iletişim yaklaşımlarına dayalı eğitim verilmemesinden kaynaklı sorunlar 6 87.5

5.3. İşitme engellilerin eğitim modüllerinde işaret dili ile ilgili uygulama materyalinin oluşturulması 8 100

5.4. İşaret dili ile ilgili hizmet içi eğitimlerin resmi ve özel kurumlara yönelik olması önerisi 6 75.0

Tablo 4'te görüldüğü gibi 5 öğretmen ile 3 odyoloji ve konuşma bozuklukları uzmanının "işitme engelli öğrencilerin tanı ve değerlendirme süreçleri, eğitimlerinde iletişim yaklaşımları ve uygulanan program, öğrencinin gelişimi ile programın izlenmesi ve değerlendirilmesi, resmi ve özel kurumlardaki personel ile aile arasındaki işbirliği ve yasal düzenlemeler hakkındaki görüşleri", beş ana tema ve 11 alt temada analiz edilmiştir. Her bir temaya ait frekans, o tema ile ilgili görüş bildiren öğretmen ve odyoloji ve konuşma bozuklukları uzman sayısının toplamıdır.

İlk tema olan "İşitme engelli öğrencilerin tanı ve değerlendirme süreçlerine ilişkin görüşler" ana temasında "Tanının koyulduğu yaş ve tıbbi tedavi sürecine ilişkin görüşler" ve "RAM'dan gelen raporlar ve yerleştirmeye ilişkin görüşler" şeklinde iki alt temaya ulaşılmıştır. Genel olarak bu temada hem işitme engelliler öğretmenlerinin hem de odyoloji konuşma bozuklukları uzmanlarının, tanı yaşı ve önemine dikkat çektikleri belirlenmiştir. **Ö1** "İşitme engelinin erken tanınması, erken cihazlandırılması ve erken yaşta eğitime başlanması çok önemli. Çocuk çevreye ve okula daha hızlı uyum sağlıyor." şeklinde görüş bildirirken, **Ö3** "Erken tanınan çocuk sosyal, akademik, dil ve iletişim alanında bireysel olarak ilerleme sağlıyor. Desteğe ihtiyaç duyduğu alanları, aile daha iyi biliyor. Bu nedenle işitme engelinin erken tanınması ve erken cihazlandırılması, erken yaşta eğitime başlanması gerekir." şeklinde görüş bildirmişlerdir. Yeni doğan taramalarına vurgu yapan **Ö4** ise "Yeni doğan taramasından sonra tanınan bebeğin, hızlı bir şekilde cihazlandırılması ve aile eğitimine başlaması ilerleyen yıllarda inanılmaz etkili oluyor. Ancak tanı alındıktan sonra aileye, evde iletişimi nasıl sürdüreceği ve doğal dili bozmadan zengin yaşantıları çocuğa nasıl sunabileceği konusunda, iletişim yollarının öğretilmesi gerektiğini" ifade etmiştir. **Ö5** "İşitme engelini, bireyin sahip olduğu yetersizliği nedeniyle ortaya çıkan farklılık olarak kabul etmek gerekir. Tanısına bağlı olarak çocuğun gereksinimlerini nasıl karşılamak istediği veya karşıladığı çok önemli Bence eğitimde de bu esas olmalı. Örneğin sınıfta işaret dili mi kullanacak, o zaman öğretimde fırsat eşitliği için işaret dili kullanmasına izin verilmeli. Çünkü uygun eğitimsel düzenlemeler, erken eğitim kadar önemli bir konudur." diyerek öğretim sürecine dikkat çekmiştir.

Yukarıdaki ifadelerde görüleceği gibi öğretmenlerin görüşleri genellikle erken tanı ve cihazlandırılmanın önemli olması ile çocuğun eğitim performansını destekleyebileceğine yöneliktir. OKBU'nın görüşleri ise çocuk için etkili bir dil eğitimi ve iletişim becerilerinin gelişiminin desteklenmesi açısından tıbbi tedavi sürecinde yoğunlaşmaktadır. Örneğin, **OKBU1** "çocuğun kaybının en kısa sürede belirlenmesi, ailenin engeli kabulünü ve cihazlanma sürecini hızlandırıyor. Asıl önemlisi erken tanı alan çocuk için etkili bir dil eğitimi yapılabiliyor, bu sayede çocuğun yaşatlarını yakalama şansı artıyor" şeklindedir. **OKBU2** ise "Erken tanı, cihazlama ve en kısa sürede eğitime başlanması (6 ay bir yaş arası), ailenin çocuğunu kabul etmesi ve eğitim sürecinde desteklemesini sağlıyor. Tıbbi süreçle erken tanışan ailelerin eğitim sürecine katılımı da artıyor."

diyerek işitme engelinde dil gelişiminin normal gelişen çocuklara paralel seyredilmesi için erken tanı ve erken özel eğitimin önemine vurgu yapmıştır. OKBU3'ye göre işitme, özellikle dil ve konuşma becerisinin temelidir. "Özellikle erken dönemde (ilk 6 ay içinde) yeni doğan işitme tarama testleri yapılarak erken müdahale ile (konvansiyonel işitme cihazı ve gerekiyorsa koklear implant) bir çocuğun duymasının sağlanması gerekmektedir. Bunun yanı sıra erken müdahaleyi sadece cihazlandırma olarak düşünmemeliyiz. Çocuğun olabildiğince en yakın sürede yoğun özel eğitim alması, ailenin özel eğitime katılması ve KBB hekimi, odyolog, işitme engelliler öğretmeni, anaokulu-sınıf öğretmeni, psikolog ve özel eğitim merkezinde çalışan diğer yardımcı personelin desteği ile eğitime devam edilmesi çok önemlidir." şeklinde görüş bildirmiştir.

Tüm katılımcıların görüş belirttiği bu temada, gerekli müdahale ile işitme kaybı en aza indirilen bir çocuğun dil ve iletişim alanındaki özel gereksiniminin de telafi edilmiş olabileceği ifade edilmektedir. İlk temanın diğer alt temasında RAM'dan gelen raporlar ve yerleştirmeye ilişkin görüşler yer almaktadır. RAM'dan gelen raporların yanı sıra tıbbi raporların neyi işaret ettiğini anlama yeterliliğine vurgu yapan OKBU'lar, RAM'dan gelen raporlar konusunda merkezdeki öğretmen ile işbirliği yapılmasının önemine değinmişlerdir. Örneğin; OKBU1 "RAM'dan gelen değerlendirme sonuçları uygulamaya dönüşmesi için personelin bu raporları anlaması ve uygun düzenlemeler yapması gerekmektedir.", OKBU3 ise "RAM'dan gelen sonuçlar tam olarak bir çocuğun desteklenmesi için öncelikle iletişimi ve dili kullanma becerilerinin geliştirilmesi gerekmektedir. Örneğin sözele dayalı test sonucuna göre, işitme kayıplı olan çocuk, mental retardasyon tanısı alabiliyor. Bu nedenle sözel olmayan ve performansa dayalı bilişsel zekayı değerlendiren testlerin, ülkemizde geliştirilmesi gerekmektedir" şeklinde ifade etmiştir.

Ram'dan gelen raporlar ve eğitime etkileri konularında öğretmenlerin, genel olarak değerlendirme süresinin yetersiz oluşuna vurgu yaptığı belirlenmiştir. Ö1 RAM'da "Öğrenciyle geçirilen yarım saatin, değerlendirme için uygun bir süreç olmadığını düşünüyorum." Ö3 ise; "RAM çalışanları ile özel eğitim öğretmenin iletişim halinde olmasını ve amaçların belirlenirken, öğretmen ve ailenin görüşlerine daha fazla önem verilmesi gerektiğini düşünüyorum." şeklinde görüş belirtirken, Ö4 "Öğrencinin performans düzeyine uygun, eğitim programı oluşturulmuyor. Çalışırken geçirdiğim süreçteki değerlendirmelerimi, daha işlevsel buluyorum. OKBU'dan destek alıyorum. RAM'dan gelen raporlar, çocuğun izlenmesi ve sistematik değerlendirme için yeterli olmuyor" diyerek görüşlerini paylaşmıştır. İşitme engelli öğrenci için tıbbi bir sürecin izlenmesi gerektiğini düşünen Ö5 ise "RAM bugünkü çalışma koşulları içerisinde çocuğu, çok kısa süre içinde değerlendirip yönlendirmektedir. Doğru ve yerinde yönlendirmelerin olabileceği gibi, yerinde olmayan yönlendirme ve değerlendirmelerde yapmaktadır. Çocuğu çok kısa süre gördükleri için bunun olması bana çok anormal gelmemektedir." şeklinde düşüncelerini ifade etmiş. RAM'da görev yapan personelin elinden geldiğini yaptığını, ancak çalışma koşullarının ve personel sayısının azlığından kaynaklanan sorunlar yaşadığını belirtmiştir.

İkinci ana tema olan "**İletişim yaklaşımlarına ve uygulanan programa ilişkin görüşler**" temasında "İşitme engelli öğrencilerin eğitiminde işitsel sözel dil ve işaret dilinin etkililiğine ilişkin görüşler" alt temasına ulaşılmıştır. İşitme engelli öğrencilerin eğitiminde işitsel sözel dil ve işaret dilinin etkililiğine ilişkin görüşlerde, öğretmenlerin çoğunlukla işaret dili ve işitsel sözel yaklaşımı birlikte kullandıkları dikkat çekmektedir. Ö1 ve Ö2 hangi yaklaşımı tercih edeceklerine OKBU ve ailenin katılımıyla karar verdiklerini belirtirken; Ö1 "Özel merkezde OKBU ile birlikte çalışıyor olmanın, avantajlı olduğunu düşünüyorum. Veli ve OKBU ile bir araya gelip, çocuğun dil düzeyine uygun bir şekilde verilen modülleri temel alarak oluşturuyorum. Çocukların verilen eğitim sayesinde kendilerini toplum içerisinde ifade edebilmeleri ve ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için dil gelişiminin desteklenmesi, yalnızca eğitim öğretim boyutu ile

olmuyor. Mutlaka tıbbi değerlendirme süreçlerinin de dikkatle izlenmesi gerekiyor.", Ö2 ise "Öğrencinin aktif olduğu ve merakı üzerinden sürdürülen derslerin daha verimli olduğunu düşünüyorum. Oyun temelli öğretim, günlük rutinler üzerinden çalışma (öğrencinin bildiğini hissettiği kendine güveninin olduğu bir alan olduğu için). Bu nedenle işaret dilini derslerimde kullanıyorum. İşitsel sözel yaklaşım ve işaret dili birlikte kullanıldığında, çocuk daha fazla katılım gösteriyor. Özellikle küçük yaş gruplarında ailenin katılımı çok önemli. Çünkü iletişim ailede şekilleniyor. Özellikle geniş ailelerde yaşayan çocukların iletişim becerileri, işaret dili kullanımı sözel işitsel gelişimleri daha hızlı ilerliyor.", Ö5 ise iletişim yaklaşımları tercihinde ve program hazırlarken, çocuğun ailesinden gördüğü desteğin çok önemli olduğunu ifade etmiştir. "Genellikle davranış problemleri azaltıldığında, hangi yaklaşımı kullanırsam kullanayım daha başarılı olabiliyorum. İşitme engelli çocukların davranış problemi, ifade etme becerilerindeki yetersizlik nedeniyle olduğundan onlara daha çok iletişimde alternatif iletişim tekniklerini kullanıyorum. Resim gösterme, tercih etme gibi teknikleri kullanıyorum." diyerek çocuklarda yaş grubuna ve performansa göre iletişim tercihinin değişebileceğini, programın bu doğrultuda şekillenebileceğini vurgulamıştır. Ö3 ise eğitim ortamlarında işaret dili kullanımının önemini "Sözel olarak kendini ifade edemeyen, özellikle geç yaşta cihazlandırılmış olan bireyde mutlaka işaret dilinin yaygın hale gelmesi gerektiğini düşünüyorum" diyerek ifade etmiş, bu anlamda OKBU ile işbirliği yapılmasını önermiştir. Ö4 ve Ö5 "Her işitme engelli öğrencinin işaret dilini kullanmayı bilmesi gerekir diye düşünüyorum.", OKBU1 ve OKBU2 de "Öncelikle, çocuğun bireysel özellikleri göz önüne alınarak gelişim basamakları takip edilerek BEP hazırlanmalıdır. BEP, çocuğun tüm gelişim alanlarının içeren detaylı bir değerlendirme yapılarak hazırlanmalıdır. Bu anlamda işaret dilini bilen OKBU ve işitme engelli öğretmenlerinin yetişmesi çok önemlidir" diyerek diğer görüşlere benzer önerilerde bulunmuşlardır. OKBU 3 ise, "İşitme engelli bir çocuğun BEP'ini hazırlarken, öncelikle ailenin de içinde olduğu bir ekip oluşturulmalıdır. Bu ekipte aile, odyolog, özel eğitim uzmanı, psikolog, sınıf öğretmeni, dil-konuşma terapisti ve öğrenciyle ilgilenen tüm personelin yer alması önemlidir. Öğrencinin dil-konuşma, bilişsel, akademik, sosyal, gelişimsel performans düzeyine yönelik testlerle değerlendirilmesi BEP hazırlamanın temelidir. Öğrenci değerlendirildikten sonra, aileye anlayabileceği dilde bir rapor sunulmalı, tüm ekibin katıldığı BEP toplantıları yapılmalı, o sene içinde öğrencinin geliştirmesi gereken becerilerin yer aldığı hedefler belirlenmelidir. Ailenin onayı alındıktan sonra BEP yıl içinde uygulanmalı, belirli aralıklarla toplantılar yaparak, gerektiğinde revize edilmelidir. Bu toplantıların temelinde, çocuğun iletişim kurmak için tercih ettiği dil çok önemlidir. Öğretmenlerin, ailenin ve OKBU'nun görüşleri birlikte uygulamaya geçirilmelidir." ifadeleriyle değerlendirmede, aile katılımında, çocuğun iletişim dilinin dikkate alınması gerektiğini vurgulamıştır.

Üçüncü ana tema "**İzleme ve değerlendirmeye ilişkin görüşler**" temasında "Sınıf içi ve sınıf dışında öğrencinin programını izleme sürecine ilişkin görüşler" ve "İşitme engelli öğrencilerin ve uygulanan programın değerlendirilmesi ile ilgili görüşler" iki alt temaya ulaşılmıştır. Sınıf içi ve sınıf dışında öğrencinin programını izleme sürecine ilişkin görüşleri incelendiğinde, öğretmen ve OKBU'larının benzer düşüncelere sahip oldukları belirlenmiştir. Ö1 "Öğrenci ile ilgili velilerden gelebilecek dil edinimi, doğru davranış şekilleri, dil yaşantıları sağlayabilecek ortamlar hakkındaki soruları çok önemsiyorum. Hangi çalışmalarla çocuğun dil düzeyini geliştirebilirim sorusuna yanıt olabiliyor." Ö3 ise "Öğrencinin ailesinin sosyo ekonomik ve sosyo kültürel düzeyi nedir? Ailenin çocuktan beklentileri nelerdir? Çocuk için uygun olan öğretim teknik ve yöntem hangisidir? sorularını sorarak izleme ve değerlendirme planı oluşturuyorum. Böylece bir yandan çocuğu değerlendirirken, aynı anda hem kendimi hem de ailenin gereksinimleri için ne kadar uğraş verdiğini değerlendirme fırsatı buluyorum" demiştir. Ö2 "Cihazlandırılmamış ya da geç cihazlandırılmış çocukların, sosyal hayatta daha bağımsız hareket eden bireyler olmaları için izleme ve değerlendirmenin sistematik olması gerektiğini düşünüyorum." ifadesi ile izleme ve değerlendirmenin önemli bir süreç olduğunu, bu süreci en çok tıbbi sürecin etkilediğini düşündüğünü belirtmiştir.

İzleme ve değerlendirme çalışmaları hakkında OKBU'ların görüşleri incelendiğinde; değerlendirmede kurum içi değerlendirmenin gerekliliğine dikkat ettikleri ortaya çıkmıştır. ÖOKBU 3 "Özel eğitim alan çocukların RAM'lerde değerlendirilmeleri ve izlemeleri farklı olmalı. İlk yıllarda aylık, 3 aylık ve 6 aylık periyotlarla değerlendirilmeli ve eğer yeterli gelişim sağlanamıyorsa aile uyarılmalı, özel eğitim kurumu uyarılmalı. Ülkemizde bu denetimlerin yeterince yapılmadığını düşünüyorum" diyerek görüşlerini yasal düzenlemelere vurgu yaparak bildirmiştir. Benzer şekilde OKBU1 ve OKBU2 izleme ve değerlendirme çalışmaları için kendilerine bir form oluşturduklarını, şu soruların yanıtlarını vermeye çalıştıklarını ifade etmişlerdir. "Öğrencinin işitme kaybının derecesi nedir? Erken tanı ve müdahale ile desteklendi mi? Ne kadar süredir özel eğitim desteği alıyor? Dil ve konuşma gelişimi düzeyi akranlarına göre nasıl? Akademik düzeyi akranlarına göre nasıl? Sosyal açıdan etkileşim kurmakta nasıl zorluklar yaşıyor? Çocuğun ailesi çocuğunun eğitimi sürecinde destek oluyor mu? Aile bilinçli bir aile mi? Öğrenci ve ailenin tercih ettiği iletişim ihtiyaçları neler?" sorularına yanıt aldıklarında daha verimli bir eğitim uygulaması yaptıkları belirtmişlerdir. OKBU 3 öğrenci ile çalışmaya başlamadan önce yanıt verilmesi gereken sorular konusunda "İşitme kayıplı bir öğrencisi olan öğretmenin öncelikle işitme kaybının tanımı, erken tanılanma ve müdahalenin önemi, öğrencisinin ve ailesinin sosyoekonomik düzeyi, öğrencinin dil-konuşma, bilişsel ve akademik performans düzeyi konularında bilgilenmesi öğrencinin gelişimi açısından oldukça önemlidir. Öğretmen çocuğun nasıl değerlendirileceği ve ilerlemesinin ne şekilde destekleneceğine yönelik soruların cevaplarını eksiksiz olarak yanıtlayabilmeli, eksik gördüğü yerleri araştırmalı ve gerektiğinde uzmanlardan yardım almalıdır. Özellikle öğrencisiyle nasıl iletişim kurması gerektiği, sınıf içinde izleyeceği yolu belirlemesi açısından çok önemlidir. Öğretmen işaret dili ve dudak okumayı öğrenmeli, öğrenciyle etkileşime giren herkesi bu konuda teşvik etmelidir." şeklinde görüş belirtmiştir.

"İşitme engelli öğrencilerin ve uygulanan programın değerlendirilmesi ile ilgili görüşler" alt temasında ise, öğretmenler ve OKBU'lar programın değerlendirilmesinde çocuğun için yapılan çalışmalarla birlikte personelin kendini değerlendirmesinin önemli oluşuna vurgu yapmışlardır. OKBU 2 "Çocukların dinleme, konuşmayı algulama, alıcı ve ifade edici dil gelişimi olmak üzere tüm gelişim alanlarında, belirli aralıklarla düzenli olarak değerlendiriyorum." diyerek, OKBU 3 "Öğrencilerimin gelişim takibinde yıl içinde belirli aralıklarla dil-konuşma, akademik ve bilişsel düzeyini değerlendirmeye yönelik testler uyguluyorum. Böylelikle gelişimlerini, daha yakından takip edebiliyorum. Bunun dışında özellikle konuşma gelişiminin takibinde, belli dönemlerde video ve ses kaydı kullanıyorum. Veri analiz formu ile istediğim bir becerinin gelişimini takip etmem kolay oluyor." Ö2 "6 ayda bir yapılan eğitim planlarından öğrencinin bağımsız olarak gerçekleştirebildiği kazanımları eleyip, yeni kazanımlar ekleyerek programa devam ediyoruz. Bunun yanı sıra kurum psikologumuz, öğrencileri düzenli olarak teste tabi tutup bize bir gelişim raporu sunuyor" Ö5 ise "Normal zamanlarda ne kadar genelleyebildiğini gözlemleyebilmek adına, video kayıtlarını velilerden isterim. Ayrıca aynı kurumda yetkili kişiler tarafından testlerle neren alıp nereye ulaştırdığımı kontrol ederim." şeklinde görüş belirtmişlerdir.

"İşbirliğinin önemine ilişkin görüşler" ana temasında "Özel eğitim merkezi ve kaynaştırmada görevli personel ile ailenin işbirliğine ilişkin görüşler" ve "İşitme engelli öğretmenleri ile OKBU'nun işbirliğinin programa etkisi" alt temalarına ulaşılmıştır. "Özel eğitim merkezi ve kaynaştırmada görevli personel ile ailenin işbirliğine ilişkin görüşler" ve "İşitme engelli öğretmenleri ile OKBU'nun işbirliğinin programa etkisi" alt temasında işitme engelliler öğretmenlerinin, lisans eğitimleri süresince gittikleri kurum stajlarında kendilerine işbirliği yapma ve klinik uygulamalarla ilgili deneyimlerin yeterli düzeyde kazandırılmadığını düşündükleri dikkat çekmektedir. Bu konuda Ö1 "İşbirliği gerekir. Bütün eğitimcileri ve velilerle beraber bu planın hazırlanması ve iyi düşünülerek hazırlanması gerekir. Ancak biz okurken stajlarda aile ile nasıl

iletişim kurulum, süreci nasıl yönetiriz, veli ve öğretmenler bir araya gelip nasıl çalışır bu konuda yeterli deneyim alamıyoruz. Bu nedenle çocuğun dil düzeyine uygun bir şekilde, verilen modülleri temel alarak program oluşturmayı çalışırken, çalıştığımız kurumun niteliği ve işbirliği politikasına göre geliştirebiliyoruz", Ö2 "İşitme engelli bir çocuk için etkili bir eğitim ve öğretim planı hazırlanmadan önce çocuk bir süre doğal ev okul ortamında gözlenmeli. Bireysel özellikleri ve öğrenme düzeyi tespit edildikten sonra BEP hazırlanmalı.", Ö4 "Verilen özel destek eğitimin, süre olarak yeterli olmadığını düşünüyorum. Okuldaki sınıf öğretmenlerine, işitme engelli çocuklar ve eğitimi hakkında genel bilgilendirici seminer verilmeli.", Ö5 ise "Çocuklara sunulan özel eğitim bireysel seanslarının, sayısının artırılmasının önemli olduğunu düşünüyorum. Çünkü okul dönemi ile birlikte, hem dil hem de akademik olarak çok fazla desteklenmeleri gerekiyor. Ayrıca ailelere, çocukların eğitimlerini nasıl destekleyebilecekleri ile ilgili eğitimlerin verilmesi gerektiğini düşünüyorum." şeklinde görüş belirtmişlerdir.

OKBU'ların bu konu hakkındaki görüşlerinde daha çok işbirliği sonucu uygulanan programın etkisine ve çocuktaki gelişimin fark edilmesine vurgu yaptıkları belirlenmiştir. Örneğin; OKBU 3 "Öğrenciyle kurulan doğru iletişim olumlu etkilerin temelini oluşturmaktadır. Öğrenciyle yüz yüze konuşmak, göz teması kurabilmek, dudak okuma ve işaret dilini de bu sürece katmanın olumlu etkiyi arttırdığını düşünüyorum. OKBU 1"Öğretmen ve OKBU işbirliği yaparak materyal hazırlarsa çok etkili oluyor. Birbirlerinin seanslarını izlemeli ve görüş paylaşmalıdırlar. Hazırlanan materyalin görsellik içermesi ve basılı olarak öğrenciye vermek performanslarını olumlu olarak artırıyor. Öğrencimle çalıştıktan sonra evde de konuyu tekrar edebilmesi açısından basılı materyal ve özellikle zorlandığı konuların videoları, öğrencinin evde çalışması için çok yararlı oluyor. Ayrıca, öğrencilerimin FM sistem kullanmaya başlaması da olumlu etki yaratıyor."

Beşinci ve son "Yasal düzenlemelere ilişkin görüşler" ana temasında "Okul çağındaki işitme engelli öğrencilerin sorunları", "Lisans programlarına karma iletişim yaklaşımlarına dayalı eğitim verilmemesinden kaynaklı sorunlar", "İşitme engellilerin eğitim modüllerinde işaret dili ile ilgili uygulama materyalinin oluşturulması" ve "İşaret dili ile ilgili hizmet içi eğitimlerin resmi ve özel kurumlara yönelik olması önerisi" olmak üzere dört alt tema elde edilmiştir. "Okul çağındaki işitme engelli öğrencilerin sorunları", alt temasında öğretmenlerin çoğunlukla lisans eğitimlerinde uygulama becerilerine yönelik düzenlemelerin artırılması gerektiği, ders saatlerinin yetersiz oluşu, değerlendirme raporlarının RAM'dan gelmesinde gecikmeler yaşandığı ile ilgili işleyişe yönelik görüşleri dikkati çekerken, OKBU'larının RAM ve eğitim kurumlarında işitme engelinin tıbbi ve eğitim süreçlerinin eşzamanlı yürütülmediğinden, işbirliği yapılmamasından kaynaklı sorunlar yaşadıkları belirlenmiştir. Ö3 "Çoğu çocuk için devlet tarafından belirlenen ders saatleri, yeterli değildir. Buna ek olarak bir işitme engelliler öğretmeninin görevi, çocuğun dinleme becerilerini geliştirmektir. Bu becerilerde geri kalan çocukların, surf yaşı geldiği için okuma-yazma, anlama ve matematik modüllerinden yararlanmalarını doğru bulmuyorum.", Ö4 "Verilen özel destek eğitimin süre olarak yeterli olmadığını düşünüyorum. Okuldaki sınıf öğretmenlerine işitme engelli çocuklar ve eğitimi hakkında genel bilgilendirici seminer verilmeli", "Ö5 ise "Aile bizim kurum olarak uyguladığımız eğitimi evde destekliyor. Ancak kurumdan aldığı hizmetin niteliğini değerlendirebilmesi gerekir. Bizim avantajımız kurumumuzda değerlendirme sürecini hep birlikte izliyoruz. Kurumdaki OKBU, işitme ve diğer sınıf öğretmenleri ile koordineli bir şekilde çalışıyoruz" şeklinde görüş belirtmişlerdir. OKBU 3 "Özel gereksinimli öğrencilerin elbette testlerle değerlendirilmesinin yanı sıra aile, öğretmen uzman görüşü alınarak BEP hazırlanması başarının temelinde yer almaktadır. Öğrenci değerlendirildikten sonra, aileye anlayabileceği dilde bir rapor sunulmalı, tüm ekibin yer aldığı BEP hazırlama toplantıları yapılmalı ve o sene içinde öğrencinin geliştirmesi gereken becerilerin yer aldığı BEP belirlenmelidir. Ailenin onayı da

aldıktan sonra BEP yıl içinde uygulanmalı, belirli aralıklarla toplantılar yaparak, gerektiğinde değişiklikler yapılmalı" şeklinde görüş bildirmişlerdir.

"Lisans programlarında karma iletişim yaklaşımlarına dayalı eğitim verilmemesinden kaynaklı sorunlar" alt temasında öğretmenlerin ve OKBU'ların lisans eğitimleri ile ilgili görüşleri, aldıkları derslerde iletişim yaklaşımlarına dayalı karma yöntemin öğretilmemesi ve uygulamaların yetersiz olduğuna yöneliktir. Ö2 "İşitme alanında aldığımız derslerde, işaret dili öğretilmesi gerekirdi. Şimdi, mezun olduktan sonra kendi çabamızla öğrenmeye çalışıyoruz. Bu konuda bakanlık eğitim semineri hazırlayabilir. İllerde bu seminerler için merkez uygulama okulları seçilebilir. Rehabilitasyon merkezi çalışanları olarak, resmi okullarda eğitim seminerlere katılabilir, birlikte çalışabiliriz. Ancak bu eğitimlerde ulaşım, merkezi bir yerde olmalı ve katılımcı sayısı da 15'i geçmemeli. Süresi her yıl için 1 ay olabilir." Ö3 "Alanımız, özellikle bebeklerde dil gelişiminin desteklenmesinin önemi ve aile eğitimi konusunda eksikleri olan bir alan. Özellikle dil edinimi açısından, erken tanı ve erken cihazlandırmanın önemi göz önüne alındığında bu alanla ilgili eğitimlerin lisans döneminde, yeterli şekilde verilmediğini düşünüyorum. Bu nedenle yeni uygulama örneklerinin anlatılacağı eğitimlere katılmayı isterim" şeklinde görüş belirtmişlerdir.

Lisans derslerinde video örnekleri ile ders işlenmesini öneren Ö1 ise "İşitme engelli çocukların eğitimlerinde, materyal hazırlama derslerimiz olmalı. Lisans öğrencileri kendi materyallerini hazırlamalıdır. Çocukların dikkat ve ilgisinin çabuk dağılması nedeniyle, bu eğitimlerin bebeklikten çocukluğa uzanan eğitimlerinin videoya alınmış olması gerekir. Ders videoları üzerinde tartışmalı şekilde eğitimler yürütülmesini tercih ederim." Ö5 ise "Lisans programlarında karma yöntemin, eğitim öğretimde nasıl etkili bir şekilde kullanılacağına yönelik dersler olmalı. Çünkü, çocuğun her anlamdaki gelişimi bir bütündür. Bu bütünlüğü bozmayacak şekilde, gelişim alanlarına yönelik çalışmalar birbirini sekteye uğratmadan, modüller şeklinde aile ve öğretmenler arasında birbirini desteleyecek şekilde çalışılabilir." şeklinde görüşlerini paylaşmıştır. OKBU 3, lisans programlarında dil gelişimi, işitme engeli ve eğitimsel uygulamaların bir bütün olarak düşünülmesi gerektiğini düşünmektedir. Bu düşüncesini " Özellikle işitme engelliler öğretmen adaylarının işitme engeli olan çocuklara yönelik dil ve konuşma bozuklukları eğitimi ve yaklaşımı, BEP hazırlama süreci, işaret dili ve dudak okuma kursları, akran eğitimini kapsayan dersler alması sağlanabilir." sözleriyle ifade etmiştir.

"İşitme engellilerin eğitim modüllerinde işaret dili ile ilgili uygulama materyalinin oluşturulması" alt temasında gerek okullarda gerekse rehabilitasyon merkezlerinde materyal sıkıntısı yaşandığına dikkat çekilmiştir. Ö3 "Maalesef kendimiz hazırlamazsak, materyal eksiklerimiz çok. Görsel materyaller, yazılı materyaller, daha etkili bir öğretim yapılabilmesi için doğal ortamlar, gerçek ve gerçeğe yakın materyaller, yaparak yaşayarak öğrenebildiği araç ve gereçleri merkezdeki öğretmen arkadaşlarla hazırlıyoruz. Birbirimizin bireysel ve grup eğitimlerinde kullanıyoruz." Materyalin yalnızca okuldaki uygulamaları için değil ailenin evde kullanabileceği şekilde hazırlanmasını öneren OKBU'lar, özellikle değerlendirme aşamasında kullanılan testlere dil ve içerik yönünden vurgu yapmışlardır. OKBU 3 "Dil ve konuşma çalışmalarına yönelik etkinlik kartları, yaşına uygun görsel içerikli kitaplar ve oyuncaklardan yararlanıyorum. Dil ve konuşma gelişimine yönelik çalışmalara başlamadan önce değerlendirme sürecinde geliştirilmiş ve Türkçeye uyarlanmış yeterli sayıda test materyali olmadığı görüşümdedir. Testlerin dili bütün dil alanlarını değerlendirme yerine sadece sözcük dağarcığı, sadece alıcı ifade edici dil gibi belirli dil alanlarını kapsadığı için bu konuda desteğe ihtiyaç olduğunu düşünüyorum." diyerek görüşlerini paylaşmıştır.

Bir diğer alt tema ise "İşaret dili ile ilgili hizmet içi eğitimlerin resmi ve özel kurumlara yönelik olması önerisidir. Ö2 "Eğitime ilişkin uygulamalı eğitim seminerleri, en az üç aylık uzun soluklu kurs şeklinde verilebilir." diyerek öğretmenlerin işaret dili ile ilgili eğitim gereksinimleri olduğunu, OKBU 2 ise "Erken çocukluk döneminde, çocukların dil gelişiminin değerlendirilmesi ve eğitim programları nitelikli hale getirilmesi amacıyla, öncelikle öğretmenlerin işaret dilini biliyor ve kullanıyor olmalı" şeklinde görüş bildirmiştir. Diğer yandan katılımcılar, teknoloji kullanımının nasıl olması gerektiğine yönelik, hizmet içi eğitimleri önermişlerdir. Bu doğrultuda Ö3"Öğretmenlere işitme engelli çocuklar için teknoloji, yeni gelişmeler ve bunların eğitimde kullanım konulu hizmet içi eğitim verilebilir." OKBU 3 "Örneğin sözele dayalı test sonucuna göre işitme kayıplı olan çocuk, mental retardasyon tanısı alabiliyor. Bu nedenle, sözel olmayan ve performansa dayalı bilişsel zekayı değerlendiren testlerin, gelişen teknoloji ve testlerin uygun materyallerde kullanıldığı örneğin cep telefonlarında görsel video alınarak, online bloglarda test sonuçlarını ailenin de görebileceği şekilde, ülkemizde geliştirilmesi gerekmektedir." şeklinde ifade etmiştir.

Sonuç olarak bulgular, gerek öğretmenlerin gerekse OKBU'ların özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde işleyiş ve eğitim uygulamalarına yönelik görüşlerinin RAM personeli ile işbirliği yapılması, kurum politikası, kurum içi paylaşım, aile katılımına yönelik yapılan etkinlikler, işaret dili ve sözel işitsel yöntemi birlikte kullanabilme becerisi gibi bir çok değişkenden etkilendiğini göstermektedir.

Tartışma

İşitme, konuşma, özel eğitim ve rehabilitasyon merkezinde çalışan işitme engelliler öğretmenleri ile odyoloji ve konuşma bozuklukları uzmanlarının, işitme engelli çocukların tanı, değerlendirme, eğitim süreçleri, eğitimlerinde ailelerin katılımına yönelik düzenlemeler hakkındaki görüşlerinin incelendiği bu çalışma, nitel araştırma yöntemi ile desenlenmiştir. Verilerin analizi sonucunda, dil gelişimi, uygulanan eğitim yöntemleri, işbirliği, öğretmen eğitimi, izleme ve değerlendirme, okula yerleştirme konularında bir takım tespitler yapılmıştır.

Katılımcıların ortak görüşlerinden biri, akademik beceri ve başarısını düşündüğümüzde işitme engelli çocuklar için erken tanı ve erken müdahalenin önemidir. Alan yazın incelendiğinde; ülkemizde ortalama tanı yaşı 1970'lerde 4;7 ve 1990'da 3;5'tur. Ortalama tanı yaşı ancak 2000'lerin ortasında 1;6 olabilmektedir (ortalama tanı yaşını ideal olarak 3-6 ay arası) (Belgin, Aktaş, Böke ve Çağlar, 1991; Belgin 1992; Özcebe, Sevinç ve Belgin, 2005; Kemaloğlu 2012; Kemaloğlu, 2016). Normal düzeyde zekâsı olan, işitme kaybı doğumdan sonraki ilk 6 ayda tespit edilen çocukların alıcı ve ifade edici dil becerilerinin, işitme kaybı 6. aydan sonra teşhis edilenlere göre anlamlı düzeyde daha iyi olduğu belirtilmektedir (Yoshinaga-Itano ve diğ., 1998). Bu nedenle erken dönemde işitme kaybının tespit edilerek çocuğun cihazlandırılması ve eğitimine başlanması, dil gelişiminin gerçekleşmesini sağlamakta, ayrıca yaşanan olumsuzlukları büyük ölçüde azaltmaktadır. Bizim çalışmamızda da, öğretmen görüşlerinden elde edilen bulgular alan yazın tarafından desteklenmektedir.

Çalışmamızın bir diğer sonucu, işitme engelliler öğretmenleri ve odyoloji ve konuşma bozuklukları uzmanlarının, okul ve rehabilitasyon merkezlerinde karma yöntem olarak adlandırdıkları, işaret dili ve işitsel sözel yaklaşımın bir arada kullanılmasına yönelik önerileridir. Katılımcıların büyük çoğunluğu işitme engelli çocukların akranları ile birlikte eğitim ortamında olmaları gerektiğini savunmuşlar, ayrıca karma yöntem kullanıldığında daha hızlı gelişim gösterdikleri yönünde görüş bildirmişlerdir. Bu anlamda kaynaştırma ortamlarındaki öğretimsel düzenlemelerin de önemine değinen öğretmenler ve dil konuşma bozuklukları uzmanlarının görüşleri, personel arasındaki işbirliği, mesleki yeterlik, materyal kullanımı, teknoloji kullanımını çerçevesinde özetlenebilir.

İşitsel sözel yaklaşım ve işaret dili ile ilgili alan yazın incelendiğinde; son yıllarda, öğretmen ve odyoloji ve konuşma bozuklukları uzmanların mesleki bilgi ve becerileri ile işaret dili yeterliklerinin tartışıldığı göze çarpmaktadır. Bu konu ile ilgili 2016 yılında yayınlanan bir çalışmada, Finlandiya İşaret Dilinin kullanımı ve personelin (odyoloji ve konuşma bozuklukları uzmanları, işitme engelliler öğretmenleri, özel eğitim öğretmenleri, okul öncesi, ilkokul öğretmenleri, psikolog ve diğer personel) işaret dili yeterlikleri incelenmiştir. 1980 yılından sonra hızla artan bir şekilde, işitme engelli öğrencilerin eğitimlerinde işaret dili kullanımının yaygın hale geldiğine vurgu yapılan çalışmada, işaret dili kullanımında dört (4) temel yeterlik alanı belirlenmiştir. Çalışmanın en çarpıcı noktası, işaret dilinin işitme engelli çocukların anadili olduğu ve alanda çalışan uzmanların ***İşaret dilini kim öğretecek?*** sorusunun cevabını vermekle yükümlü olduklarıdır. Öğretmen ve diğer personel için temel mesleki yeterliğin birincil ve ikincil dil şeklinde başlayan bir şema ile özetlendiği araştırmada, ***işaret dilini biliyor olmak, dil bilim bilgisi ve dil gelişimin basamaklarına hakim olmak, pedagojik yeterliğe sahip olmak, öğretimde ve toplumsal yaşamda işaret dilini sıklıkla kullanabilmek yeterlikleri*** işitme engelli çocuklarla çalışan personel için mesleki yeterlikler olarak belirlenmiştir (De Weerd, Salonen ve Liikamaa, 2016).

Bizim çalışmamızda da katılımcıların görüşleri, yukarıdaki araştırma bulguları ile benzerlik göstermektedir. Örneğin lisans eğitimleri sırasında, işaret dili ile ilgili yeterli bir eğitim verilmesi, dil gelişimi ve iletişim becerileri derslerinin özel eğitim alanında engel türü ve derecelerine göre içeriklerde düzenlenmesi gerektiği, lisans programlarında işaret dili, iletişim becerileri derslerinin uygulamalı olarak verilmesi, işaret dilinin yaygınlaştırılması ancak bu yaygınlaştırma çalışmalarında eğitim kadar aktif kullanım yeterliğinin desteklenmesi gerekliliğine vurgu yapmışlardır.

Katılımcıların genel olarak tercih ettikleri iletişim yaklaşımlarının, mesleki bilgi ve yeterliklerinin yanı sıra fiziki düzenlemeler, materyal yeterliği ve teknolojik donanım ile ilişkili olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Kaynaştırma ortamlarının özelliklerinin özel gereksinimleri olan her öğrenci gibi işitme engelli öğrenciler için de önemine dikkat çeken katılımcılar, özellikle işaret dili ve kullanımına yönelik ders kitabı, etkinlik örnekleri, video kayıtları gibi materyallerin azlığı ile sınıfların teknolojik donanımlarının yetersiz olduğu yönünde görüşe sahiptir. Oysa ki gerek işitme engelli öğrenciler gerekse diğer özel gereksinimli öğrenciler için teknolojik donanım ve materyal yeterliliği, eğitim öğretim uygulamalarının niteliğini etkilemektedir. Bu bağlamda çocukların dil yeterliklerinin gelişimi ve desteklenmesi ile ne tür eğitim ortamlarına devam ettikleri arasında bir ilişki olduğu söylenilebilir. Boons ve diğ., (2013) ile Piştav-Akmeşe ve Acarlar (2016) yoğun işitsel sözel eğitimin yanı sıra çocuğun iletişim türü ve okul tipinin dil sonuçları ile ilişkili olduğunu, kaynaştırma eğitimine katılan çocukların dil alanlarında anlamlı derecede yüksek puanlar aldıklarını belirtmişlerdir. Ancak normal okullara kaynaştırma öğrencisi olarak giden çocukların dil alanlarında iyi olmakla birlikte, belirli biçimbirim yapılarında, sözdizimsel işlemlerde, öykünün ana unsurları ve öykünün tekrar anlatımı ile ilgili anlamlı derecede zorlukları olduğu belirtilmektedir. Buna göre çocukların kaynaştırma programına katılmaları, genel dil alanlarında başarı göstermelerini sağlamakla birlikte, bazı düzenlemelerin yapılmasını da zorunlu kılmaktadır. Sonuç olarak kaynaştırmaya devam eden çocukların, belirli dil yapılarına odaklanan özel müdahale programları ile desteklenmeleri gerekmektedir.

Çalışmanın bir diğer bulgusu, işitme engelli çocukların değerlendirilmesi ve yerleştirme süreçleri ile ilgilidir. İşitme engelliler öğretmenleri ile OKBU'ların değerlendirme ve yerleştirme süreci ile ilgili görüşleri incelendiğinde, değerlendirmenin sistematik olması ve doğru yerleştirme süreci ile ilgilidir. İzleme yapılması gerektiğini belirten katılımcılar (Ö1-Ö3-Ö4-Ö5, OKBU1-OKBU2-OKBU3) aile katılımı ve uzmanlar arası işbirliğine de değinmişlerdir. İşitme engelli öğrenciler için standart işitme testleri, dil testleri ve alanda kullanılan gelişimsel yeterliği belirleyici testler dışında sistematik veri kaydı alınmasının önemine değinen

katılımcılar bunun için eğitimlerin video kayıtlarının alınması önerisinde bulunmuşlardır. Böylece RAM'da verilen karar ve değerlendirme sonuçlarını daha somut hale geleceğini belirtmişlerdir. Okul ve özel eğitim rehabilitasyon merkezlerinde öğretim sırasında video veya ses kayıtları alınması, ailenin tutumlarını olumlu yönde etkileyebilir, personelin işbirliğini artırabilir. Kurumsal bir öğretim materyali arşivi oluşmasını sağlayabilir. İşaret dilinde yeterli olan personelin ders ve uygulama örnekleri, diğer personel ile paylaşılabilir. Bu anlamda örnek etkinlikler alınabilir, sınıf içi kullanılabilir.

Bununla birlikte özel eğitim merkezi ve kaynaştırmada görevli personelin, aile ile işbirliği kurmasına ilişkin görüşleri incelendiğinde; işitme engelli öğretmenleri ve OKBU'ların çocuğun engel derecesi ve ailenin aldıracağı eğitimden memnuniyet düzeyinin önemli olduğuna yöneliktir. İşitme engelliler öğretmenleri ile OKBU'lar, çocuk için programların farklı alanlarda çalışan personelin katılımıyla hazırlanması gerektiğini, sık sık gözden geçirilmesini, değerlendirme sonuçlarının aileler ile paylaşılmasını önermişlerdir. Ancak bu süreçte en önemli etkenlerin, personelin lisans eğitimleri sürecindeki kazandığı yeterlikler ile mesleğe başladıktan sonraki aldığı hizmet içi eğitimler olduğunu belirtmişlerdir. Katılımcılar, lisans programlarında tıbbi ve eğitim uygulamalarında işbirliği gerektiren uygulamalar içerisinde yer almak istediklerini, işitme engellilerin eğitim modüllerinde işaret dili ile ilgili uygulama materyalinin oluşturulması gerektiğini ifade etmişler, işaret dili ile ilgili hizmet içi eğitimlerin resmi ve özel kurumlara yönelik olması önerilerinde bulunmuşlardır.

Katılımcıların bu konu hakkındaki görüşleri alan yazın ile benzerlik göstermektedir. Gerek okul öncesi gerekse ilköğretim döneminde işitme engelli çocukların eğitimlerinde işaret dili ile öğretime yer verilmesi, toplumların özel eğitim konusundaki tutumlarından ve politikalarından etkilenmiştir (Ivasoviç, 2007). İşaret dili her ne kadar işitme engelli çocukların iletişim ve dil becerileri açısından önemli görülse de, bazı araştırmalar işaret dilinin etkili bir biçimde diğer engel grupları örneğin otizm spektrum bozukluk, down sendromu gibi tanısı olan çocukların iletişim ve dil becerilerinin desteklenmesi amacıyla eğitimlerinde kullanılabileceğini göstermektedir (Bonvillian, 1981; Tincani, 2004). Özel eğitim merkezinde çalışan ve bu araştırmaya katılan işitme engelliler öğretmenleri ve OKBU'ların görüşleri de alan yazın ile benzerlik göstermektedir. Katılımcıların görüşleri, özel gereksinimli bireylerin eğitimlerinde engel tür ve derecesi, yaş düzeyine göre görsel ve işitsel materyallerle zenginleştirilen öğretim sürecinin, normal gelişim gösteren çocukların desteklenmesine de katkı sağladığı yönündedir. Örneğin işitme engelliler öğretmenleri, özellikle okul öncesi ve ilköğretim döneminde çocukların iletişim ve dil becerilerinin işaretler ve diğer görsellere daha açık olduğunu, özel gereksinimli çocukların eğitimlerinde sözel işitsel yöntem ve işaret dilini birlikte kullandıklarında, ders katılımının arttığını belirtmişlerdir. Oyunların, dramatizasyon ve işaret ile harekete dayalı etkinliklerin, her çocuk için daha eğlenceli, ilgi çekici olduğunu savunan OKBU'lar ise özellikle dil ve konuşma çalışmalarında etkinlik kartları, yaşa uygun görsel içerikli kitaplar ve oyuncaklara yer verdiklerini belirtmişlerdir. Sıralı kartlar, hikaye kitapları, gerçek materyaller ve oyuncakların etkililiğine değinen işitme engelliler öğretmenleri, işaret dili ile ilgili olarak genellikle öğretim sırasında anlık ve gerçeklik algısını yaratmak amacıyla işaret dili kullanmayı tercih ettiklerini belirtmişlerdir.

Çalışmanın bir diğer bulgusu, işitme engelli öğrencilerle doğru iletişim kurulması gerektiğine yöneliktir. Bu konuda iletişimin öğrenciyle yüz yüze konuşmayı, göz teması kurabilmeyi, dudak okuma ve işaret dilinin kullanılmasını içerdiğine vurgu yapan öğretmen ve OKBU'lar, işitme engelli çocukların eğitimlerinde hazırlanan materyallerin görsellik içermesi, basılı halde önceden öğrenci ile paylaşılması gerektiğini düşünmektedir. Erken çocukluk uzmanları, özel eğitim öğretmenleri ile dil konuşma uzmanlarının katıldığı bir araştırmada, işaret dili kullanımının erken çocukluk döneminde dil gelişimi ve iletişim becerilerinin gelişmesindeki etkisine yönelik görüşleri incelenmiştir (Donoghue, 2014). Çalışmaya katılan 79 kişiden

%85'i dil konuşma bozuklukları uzmanı, %8'i özel eğitim öğretmeni ve 7'si çocuk gelişim uzmanı olarak görev yapmakta; %21'i 0-5 yıl, %14'ü 5-20 yıl, %22'si 10-15 yıl, %43'ü ise 15 yıl ve üzeri mesleki kıdeme sahiptir. Katılımcıların %5'i işitme engelli çocukla hiç çalışmadığını, %19'u sınıflarında şimdiye kadar az bir tane işitme engelli çocukla, %66'sı çok sayıda işitme engelli çocukla çalıştıklarını belirtmiş, %10'u ise yoğun olarak hem işitmeyen hem de konuşamayan sağır çocuklarla çalıştıklarını ifade etmişlerdir. Amerika Konuşma Dil ve İşitme Derneği'nde ASHA (American Speech Language Hearing Association) üyeliği bulunan ve mesleki yeterlikleri sağlayarak hizmet veren katılımcılara erken çocukluk döneminde işaret dilinin dil gelişimi ve iletişim becerileri üzerindeki etkisine yönelik görüşlerini belirlemeye yönelik 10 sorudan oluşan anket elektronik ortamda gönderilmiştir. Çalışmada katılımcılar işaret dili ile öğretimin, erken çocukluk döneminde dil gelişimi açısından oldukça yarar sağlayacağına inandıklarını belirtirken, öğretmenlerin işaret dili kullanımının bireye yönelik bir program yaratmak anlamına geldiğini belirtmişlerdir.

Bir diğer benzer görüş ise Daniels'e (2011) aittir. İşaret dili kullanımının işitme engeli çocuklar kadar işiten çocuklar için etkisini araştıran Daniels işaret dilinin erken dönemde çocukların iletişim becerilerinin, alıcı dil ve ifade edici dil becerilerinin gelişmesine olumlu yönde katkı sağladığını ileri sürmektedir. İşaret dilinin beyin aktivelerinde önemli bir rol üstlendiği yönünde bir görüşe yer verilen araştırmada, beynin her iki hemisferinin de kinetik ve görsel olmak üzere aktif olduğu, sağ beynin görsel uzamsal zeka ve uzun süreli bellekle ilgili aktivitelerden sorumlu, sol beynin ise dili işleme görevini üstlendiği vurgulanmıştır. İşaret dili ve sözel dili birlikte kullanabilen çocukların, beynin sol yarım küresinde dili işleme süreçlerinin daha hızlı olduğu, bir önceki dil girdileri ile yeni bağlantılar kurabildiklerine dikkat çeken Daniels eğitim ortamlarında işiten bireylere işaret dilinin öğretilmesi gerekliliğine vurgu yapmıştır. Cooper (2002) ise işaret dili kullanabilen işiten çocukların, konuşurken motor becerilerinin daha koordineli olduğunu, Daniels (2003) işitmeyen akranlarına karşı daha üst düzeyde bir farkındalık oluşturabildiklerini, Brereton (2008) farklı alanlarda özel gereksinimli olan (fiziksel engelli, gelişimsel yetersizlik gibi) akranları için işaret dilini sınıf içi öğretim sürecinde aktif olarak kullanabileceklerini, Hart ve Risley (1999) sözel dil ile birlikte işaret dilini kullanan normal gelişim gösteren çocukların, erken dönemde dil becerileri ve sözcük dağarcıklarının yaşitlarına göre daha ileride olduğunu belirtmişlerdir.

Sonuç ve Öneriler

Çalışmada işitme engelli öğrencilerin özel eğitim ve rehabilitasyon merkezleri ve kaynaştırma ortamlarında, akranları ile benzer bir öğretim süreci yaşamaları açısından öğretmenlerin yeterliği, işaret dili kullanımları, erken tanı ve değerlendirmede niteliğin önemine vurgu yapıldığı belirlenen bu çalışmada, resmi kurum yetkililerince materyal hazırlanması ve hizmet içi eğitimlere yönelik dikkatli bir planlama yapılması gerektiği ortaya çıkmaktadır.

Bu araştırmada işitme engelli bireylerin eğitimlerinde son dönemde tanının koyulduğu yaş ve tıbbi değerlendirme süreçlerinde olumlu anlamda gelişmeler gözlenmekle birlikte, RAM'a yönlendirme, değerlendirme ve yerleştirme süreci, işbirliği, öğretmen eğitimi, işitsel sözel dil ve işaret dili kullanımı, eğitim kurumlarında fiziksel düzenlemeler, materyal yeterliliği, teknoloji kullanımı, işaret dili ve öğretimde etkin kullanımına yönelik çalışmalar, aile eğitimleri konularında halen eksiklikler olduğu belirlenmiştir. Dil gelişimi ve iletişim becerilerinin kişilerin yaşamındaki etkisi düşünüldüğünde, özellikle erken çocukluk döneminden başlayarak işitme engelli çocukların eğitimlerine yönelik yasal düzenlemelerin uygulanması, resmi ve özel eğitim kurumlarında işleyişin daha denetimli hale getirilmesi bir zorunluluk olarak kabul edilebilir. Bu bağlamda; Milli Eğitim Bakanlığı tarafından Türk İşaret Dili ile ilgili yazılı ve görsel materyal

sayısının artırılması, lisans programlarında engel türüne özgü eğitimlerin öğretmen adaylarına daha kapsamlı bir içerik sunulması, uygulamalı eğitimlerle verilmesi ve RAM'larda görev yapan personel sayısının artırılması, son olarak özel eğitim öğretmenleri ile OKBU'larının RAM'larda çalışan personel ile işbirliği yapmaları önerilebilir.

Sonuç olarak insan gelişiminde dilin önemi yadsınamaz. Öğrenilmesi gereken bazı bilgi ve becerilerin erken yaşlarda edinilmesinin kolay olduğu gerçeğinden yola çıkıldığında, erken yaşta edinilen dil daha da önem kazanmaktadır. İşitme, konuşma, özel eğitim rehabilitasyon merkezinde çalışan OKBU ile işitme engelliler öğretmenlerinin görüşleri ile sınırlı olan bu çalışmada elde edilen sonuçların, işitme engelli çocukların eğitimleri ile ilgili düzenlemelere katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Kaynaklar

- Belgin, E., Aktaş, F., Böke, B. ve Çağlar, A. (1991). The children population with sensory-neural hearing loss in Türkiye. *Proceeding of the 2nd International Meeting in Audiology for the Mediterranean Countries*, 5-9 October, Selanik, Yunanistan.
- Belgin, E. (1992). Ülkemizde işitme kayıplarının nedenleri-özel eğitim yaklaşımları. *Özel Eğitim Dergisi*, 1(2), 6-7.
- Billingsley, B.S., & Mcleskey, J. (2004). Critical issues in special education teacher supply and demand: An overview. *Journal of Special Education*, 3, 2-4.
- Bogdan, C. R. & Biklen, S. K. (2007). *Qualitative reseach for education*. Boston: MA: Allyn ve Bacon, Inc.
- Bolat, H. ve Genç, G.A. (2012). Türkiye ulusal yenidoğan işitme taraması programı: Tarihçesi ve prensipleri. *Türkiye Klinikleri J E.N.T.-Special Topics*, 5(2), 11-4.
- Bonvillian, J., Nelson, K. & Rhyne, J. (1981). Sign language and autism. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 11, 125 -137.
- Boons T., Raeve L.D., Langereis, M., Peeraer, L., Wouters, J. & Wieringen, A.(2013). Expressive vocabulary, morphology, syntax and narrative skills in profoundly deaf children after early cochlear implantation. *Research in Developmental Disabilities*, 34(6), 2008-2022.
- Brereton, A. (2008). Sign language use and the appreciation of diversity in hearing classrooms. *Early Years*, 28(2), 311-324.
- Cooper, B. (2002). The use of sign language to teach reading to kindergartners. *The Reading Teacher*, 56(2), 116-119.
- Creswell, J. (2005). *Educational research, planning, conducting and evaluating quantitative and qualitative research*. New Jersey: Pearson Merrill Prentice Hall.
- Daniels, M. (2003). Using in signed language as a second language for kindergarten students. *Child Study Journal*, 33(1), 53-70.
- Daniels, M. (2011). Using sign language to promote preschool learning, *Resource*, 1, 15-17.
- Demir, Ö. ve Aysoy, M. (2002). Turkey Disability Survey. State Institute of Statistics, Ankara.

- De Weerd, D., Salonen, J., & Liikamaa, A. (2016). Raising the profile of sign language teachers in Finland. *Kieli, koulutus ja yhteiskunta*. Retrieved 12.09.2016 from <http://www.kieliverkosto.fi/article/raising-the-profile-of-sign-langua>.
- Donoghue, E.C. (2014). Sign language and early childhood development. *Rehabilitation, Human Resources and Communication Disorders Undergraduate Honors Theses. University of Arkansas*. Retrieved 12.09.2016 from <http://scholarworks.uark.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1019&context=rhrcuht>
- Dornan D., Hickson L. Murdoch, B., & Houston T. (2009). Longitudinal study of speech perception, speech and language for children with hearing loss in an Auditory therapy program. *The Volta Review, 109*(2-3), 61–85.
- Dornan D., Hickson L., Murdoch, B., Houston T. & Constantinescu G. (2010). Is auditoryverbal therapy effective for children with hearing loss? *The Volta Review, Volume 110*(3); 361–387.
- Ergenekon, Y. (2007). *Nitel araştırmalarda görüşme*. Ankara Üniversitesi Eğitim Semineri Sunumu, Ankara.
- Fairgray, E., Pudy, S. & Smart, J. (2010). Effects of auditory verbal therapy for school children with hearing loss: An exploratory study. *The Volta Review, 110*(3);407-433.
- Geers, A.E., Brenner, C., & Davidson, L. (2003). Factors associated with development of speech perception skills in children implanted by age five. *Ear nd Heaing, 24*, 24-35.
- Göl-Güven, M. (2016). İşitme engelli olan çocukların Türk İşaret Dili (TİD) edinimini destekleyici eğitim malzemeleri geliştirme çalışması. In. E. Arık (Ed.), *Ellerle Konuşmak Türk İşaret Dili Araştırmaları* (s. 445-469). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Hart, B., & Risley, T. R. (1999). *The social world of children learning to talk*. Baltimore: Paul H. Brookes.
- Humphries, T., Kushalnagar, P., Mathur, G., Napoli, D.J. Padden, C. & Ratmann C. (2014). Ensuring language acquisition for deaf children. *Language, 90*(2), 31-52.
- Ivasović, V. (2007). Duyamayan çocukların dünyası, (Svijet djece koja ne čuju), *Dijete-Vrtić-Obitelj, 47* (1), 27-28.
- İlkbaşaran, D. (2016). Türkiye’deki sağır gençlerin iletişim alışkanlıkları ve Türk İşaret Dili’nin toplumsal dilbilimi açısından incelenmesi. In. E. Arık (Ed). *Ellerle Konuşmak Türk İşaret Dili Araştırmaları* (s.411-443). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Jackson, C.W. & Schatschneider, C. (2014). Rate of language growth in children with hearing loss in an auditory-verbal early intervention program. *American Annals of the Deaf, 158*(5), 539-554.
- Kemaloğlu, Y. (2012).Türkiye’de işitme kayıplarının ve işitme engelinin genel görünümü. *Türkiye Klinikleri J E.N.T.-Special Topics, 5*(2), 1-10.
- Kemaloğlu, Y. (2016). Türkiye’de sağırlığın görünürlüğü ve toplumsal ve eğitsel sorunları üzerine demografik bir inceleme. In. E. Arık (Ed). *Ellerle Konuşmak Türk İşaret Dili Araştırmaları* (s.51-85). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

- Kyle, J. G. (2006). Language education of the deaf. History of research. In. K. Brown (Ed.) *Encyclopedia of language and linguistics: Sign Languages* (pp.411-414). Oxford:Elsevier.
- Kunisue, K., Fukushima, K., Kawasaki, A., Maeda, Y., Nagayasu, R., Kataoka, Y., Kariya, S., Fukutomi, Y., Takami, H., & Nishizaki, K. (2007). Comprehension of abstract words among hearing impaired children. *International Journal of Pediatric Otorhinolaryngology*, 71, 1671-1679.
- Lewis, R.B., & Doorlag, H., D. (1999). *Teaching special education students in general education classrooms* (5th. ed). New York: Merril, Prentice Hall.
- Marschark, M., Rhoten, C. & Fabich, M. (2007). Effects of cochlear implants on children's reading and academic achievement. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 12(3), 269-282.
- Mayberry, R.I. & Squires, B.(2006). Sign language:Acquisition. History of research. In. K. Brown (Ed.) *Encyclopedia of language and linguistics: Sign Languages* (pp.291-296). Oxford:Elsevier.
- Miles, M.B. & Huberman. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook*. (2nd ed). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Miyamoto, R.T., Houston, D.M., Kirk, K.I. , Perdew, A.E. & Svirsky, M.A. (2003). Language development in deaf infants following cochlear implantation, *Acta Oto- Laryngologica*, 123, 241-244.
- Niparko, J.K., Tobey, E.A., Thal, D.J., Eisenberg, L.S., Wang, N.Y., Quittner, A.L. & Fink, N.E. (2010). Spoken language development in children following cochlear implantation. *Journal of the American Medical Association*, 303(15), 1498-1506.
- Özcebe, E., Sevinç, Ş. ve Belgin, E. (2005) The ages of suspicion, identification, amplification and intervention in children with hearing loss. *International Journal of Pediatric Otorhinolaryngology*, 69(8);1081-7.
- Petitto, L.A. & Marentette, P.F.(1991). Babbling in the manual mode:evidence for he ontogeny of language. *Science*, 251(5000), 1493-1496.
- Piştav-Akmeşe, P. (2015). Doğuştan ileri/ çok ileri derecede işitme kayıplı çocukların dil becerilerine ilişkin araştırmaların incelenmesi. *Ege Eğitim Dergisi*, 16(2), 392-407.
- Piştav-Akmeşe, P. ve Acarlar, F. (2016). Using narrative to investigate language skills of children who are deaf and with hard of hearing. *Educational Research and Reviews*, 11(15), 1367-1381.
- Piştav-Akmeşe, P. ve Kirazlı, G. (2016). Evaluation of Receptive and Expressive Vocabulary Development of the Children with Cochlear Implants. *Proceeding of the 15th The Mediterranean Society of Otolaryngology and Audiology (MSOA)*, 28-30 April, Cappadocia, Turkey.
- Sennaroğlu, L. (2003). Konjenital Sensörinöral İşitme Kayıpları. In. U. Akyol (Ed.) *Pediatric Kulak Burun Boğaz Hastalıkları* (s.51-58). Ankara:Güneş Kitapevi.
- Spencer, P.E. & Marschark, M. (2003). Cochlear Implants: Issues and Implication. In P.E. Spencer & M. Marschark (Eds.) *Deaf Studies, Language and Education* (pp.434-448). London: Oxford University Press, Inc.

- Tincani, M. (2004). Comparing the picture exchange communication system and sign language training for children with autism. *Focus On Autism & Other Developmental Disabilities*, 19(3), 152-163.
- Yoshinaga-Itano, C., Sedey, A. L., Coulter, D. K. & Mehl, A. L. (1998). Language of early-and later-identified children with hearing loss. *Pediatrics*, 102(5), 1161-1171.
- Tüfekçioğlu, Ü. (1998). İÇEM'de uygulandığı şekli ile doğal işitsel-sözel yaklaşım nedir? *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8,113-123.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Extended Abstract

Purpose

The congenital or acquired hearing loss affect the language and communication skills, cognitive, social and emotional development of the children negatively. In order to improve the receptive, expressive language and communication skills of the children with hearing impairment and to support their social development and academic success, early diagnosis and starting language and speech education at early ages after the diagnosis are significant.

The children who are diagnosed at an early period and Cochlear Implanted develop the expected language skills when the family education and auditory/verbal education starts at the early ages following the diagnosis and the auditory/verbal education is used in the applications intensively. The late-diagnosed, late-implanted children and the children who are treated after the critical period cannot achieve the language development with auditory verbal education. The children who use a hearing aid and cochlear implant receive auditory verbal education in special education institutions in our country; but these education institutions do not provide sign language education.

The regulations that will be conducted for the children with hearing impairment require a planning in accordance with the integration philosophy, particularly in education and health. Thus, it is necessary to implant as soon as possible following the early diagnosis and to inform the family and the teacher about the hearing aid and the importance and frequency of the audiological monitoring. All these practices mean supporting the family and the teacher as well as the child. On the other hand, it can be thought that the undergraduate education of the teachers of the hearing impaired children can affect their professional practices. In fact, the courses taken by the preservice teachers during their undergraduate education affect their in-class communication approaches, classroom management skills, and their knowledge level about the children with special educational needs and about the children who show normal development. Besides, these competencies diversify their educational regulations such as using different teaching methods, being able to use sign language and teaching skills. Whether the students with hearing impairment continue inclusive education or receive special education support, it is important to investigate the educational practices of the expert and teachers who are responsible for the in-class education of them.

This study, which is based on the opinions of the teachers of the children with hearing impairment and audiologists and speech pathologists who participate in the education of the children with hearing

impairment, is thought to be able to guide the educational regulations in the higher education institutions. Another important aspect of the study is that it was conducted with the participation of the experts from different disciplines and that it includes their opinions on the evaluation regarding the children with hearing impairment, educational regulations, family education and participation in the formal education.

This study aims to examine the opinions of the teachers of the children with hearing impairment who teach in hearing, speech and special education rehabilitation centers and the audiologists and speech pathologists about the diagnosis, evaluation, educational process of the children with hearing loss and about the participation of their families in their education.

Method

The data of this study which was conducted in descriptive design as a qualitative research have been collected with the semi-structured interview technique. The participants are 5 teachers of the children with hearing impairment and 3 audiologists and speech pathologists who were volunteer to participate in the research in Izmir. Both of two researchers conducted the interviews in the individualized instruction rooms and teachers' lounge in the rehabilitation centers. The data were analyzed based on the inductive approach.

Results

The findings obtained from the opinions of the teachers, audiologists and speech pathologist who support the children with hearing loss in terms of special education an rehabilitation were described under five main themes: ***Opinions about the diagnosis and evaluation process of the students with hearing impairment, opinions about the communicative approaches and programs applied, opinions about monitoring and evaluation, opinions about the importance of cooperation, opinions about the legal regulations.*** The main themes consist of 11 sub-themes. The sub-themes of the first theme "***Opinions about the diagnosis and evaluation process of the students with hearing impairment***" are "*Opinions about the age of diagnosis and the medical treatment process*" and "*Opinions about the reports received from Counseling and Research Center and placement*"; the sub-theme of the second main theme "***Opinions about the communicative approaches and programs applied***" is "*Opinions about the effectiveness of auditory verbal language and sign language in the education of the students with hearing impairment*"; the sub-themes of the third main theme "***Opinions about monitoring and evaluation***" are "*Opinions about the monitoring process of the student's program in-class and out-of-class*" and "*Opinions about the evaluation of the students with hearing impairment and of the programs applied*". The fourth main theme "***Opinions about the importance of cooperation***" consists of the sub-themes "*Opinions about the cooperation of the family with the special education center and the personnel in charge*" and "*Effect of the cooperation of the teachers of the hearing impaired children with the audiologists and speech pathologists to the program*"; the fifth main theme "***Opinions about the legal regulations***" consists of the sub-themes "*The problems of the school-age students with the hearing impairment*", "*The problems resulted from that the undergraduate programs do not include an education based on the coeducation approaches*" and "*Suggestion regarding that the in-service training regarding the sign language should be for governmental and private institutions*". The teachers think that the early diagnosis and implantation are important and these can support the educational performance. The audiologists and speech pathologists focus on the medical treatment process in terms of supporting the language education and development.

The participants have stated that the special needs of a child whose hearing loss is minimized regarding the language and communication can be recovered when the loss is early diagnosed and treated. The other sub-theme of the first theme is the opinions about the reports received from Counseling and Research Centers and placement. The audiologists and speech pathologists, who emphasize competency to understand what the medical reports refer as well as the reports received from Counseling and Research Centers, have addressed the importance of the cooperation with the teacher in the center about the reports received from Counseling and Research Centers. In the theme "***Opinions about the communicative approaches and the programs applied***" it draws attention that the effectiveness of the auditory verbal language and sign language in the education of the students with hearing impairment is emphasized, and that the teachers usually use the sign language and auditory verbal approach together.

About the monitoring and evaluation process, the teachers of the students with hearing impairment and audiologists and speech pathologists drew attention to the continuity and systematicity principle of the evaluation. They stated that the evaluation forms based on cooperation in the educational institutions should be prepared for the children with hearing impairment who receive special education support. With regard to the opinions about the evaluation of the children with hearing impairment and the program, both the teachers and the audiologists and speech pathologists believe that the personnel who work with the children should evaluate themselves.

About the importance of cooperation, it is remarkable that the teachers of the children with hearing impairment think that the cooperation and experiences regarding the clinical practices are not provided them during their institution internship in which they participate for the observation in their undergraduate education. *For decreasing the problems of the school age students with hearing impairment*, while the teachers' opinions about the insufficiency of the application and course periods in the undergraduate education of the teachers and not enabling the coordination between the Counseling and Research Centers and institutions draw attention, it has been determined that the audiologists and speech pathologists have problems because the medical and educational process of the students with the hearing impairment is not performed together in the Counseling and Research Centers and institutions, and because of the lack of cooperation. In the sub-theme "***The problems resulted from that the undergraduate programs do not include an education based on the coeducation approaches***", the opinions of the teachers and the audiologists and speech pathologists are related to not teaching coeducational method based on the communicative approach in the courses they take and insufficiency of the application.

Particularly the teachers of the students with hearing impairment have stated that *the early diagnosis and early implantation are important; but the education regarding this field is not given during the undergraduate education period and they want to participate in the educations in which the application examples will be explained*. The teachers of the students with hearing impairment, the audiologists and speech pathologists suggested that ***the application and internship periods of the departments which train personnel for the special education should be increased in the higher education institutions at undergraduate and postgraduate levels***.

Discussion

This study, in which the competency and sign language use of the teachers, early diagnosis and the quality of evaluation are emphasized in terms of providing the children with hearing impairment with a similar education period as their peers in the special education and rehabilitation centers and inclusive environments,

reveals that it is necessary for governmental institution authorities to make a careful planning regarding the material preparation and in-service training.

In this study, while positive developments are observed in the diagnosis age and medical evaluation and education of the hearing impaired individuals, it has been determined that there have still been some deficiencies in directing to the Counselling and Research Centers, evaluation and placement process, personnel cooperation and education of the teacher, use of auditory verbal language and sign language, physical regulations in the schools and special education and rehabilitation centers, lack of the material, technology use, studies regarding the sign language and active use of it in the education, family educations.

When the effect of language development and communication skills on the life of the individual is thought, to adopt legal regulations regarding the education of the children with hearing impairment starting from their early childhood period, and to control the operation of the governmental and private special education institutions more often can be accepted as an obligation. In this sense, it can be suggested that the Ministry of National Education should increase the number of written and visual materials regarding the Turkish Sign Language, the education regarding the disability types should be given applied as well as a more comprehensive content in the undergraduate programs, the number of the personnel should be increased in the Counselling and Research Centers and the teachers and the audiologists and speech pathologists should cooperate with the personnel in the Counselling and Research Centers.

Conclusion

As a result, the importance of the language in the human development cannot be denied. By looking at the truth that some knowledge and skills are learned more easily in early ages, the language acquired at early ages becomes more important. The results of this study, which is restricted to the opinions of the audiologists and speech pathologists who work in special education and rehabilitation centers and the opinions of the teachers of the children with hearing impairment, have been thought to be able to contribute to the regulations regarding the education of the children with hearing impairment. The suggestions obtained at the end of the study are diagnosis of the hearing loss at early ages, providing the health and rehabilitation services to the family together with the child in an appropriate way, providing educational support to the family for the preschool and other educational levels, cooperation in the monitoring and evaluation practices in the health and education process of the child, teaching the sign language to the teachers.